

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

METODICKÁ PŘÍRUČKA

Historická čítanka pro 6. – 8. ročník

Projekt CZ.02.3.61/0.0/0.0/16_012/0000609

Inovativní metody rozvoje čtenářských dovedností a nauky místních reálií na ZŠ
Bernartice

Autoři: Mgr. Stanislav Ertl, Mgr. Michal Kroužek

Dokument vznikl v letech 2016 – 2019

Toto dílo podléhá licenci Creative Commons.

Uvedte původ – Zachovejte licenci 4.0 Mezinárodní (CC BY-SA 4.0).

Obsah

1. Koncepce příručky	4
2. Podklady k jednotlivým textům	5
Homér a Vergilius	5
Nalezení pokladu (Trója – Heinrich Schliemann)	5
O původu Romula a Rema	10
Camillina smrt	10
Strasti a slasti Hetér	11
Tažení Kýra II. proti Lýdii	11
Smrt Lukretie	12
Smrt Lukretie II	12
Zápisky o válce Galské	13
Herkulův pád	13
486 - 487 n. l. - Příběh o váze	14
Kronika tak řečeného Fredegara	20
Slovanský pohřeb – Ahmed Ibn Fadlán	20
Václav I a Obrazy života a umučení svatého Václava	21
Práva doktora Krobiána	22
Dětmár z Merseburku o událostech v Čechách v letech 1003-1004 (pracovní list)	23
Perun s námi! (Staroslovanská mytologie)	27
Adam Brémský, Helmold z Bosau (poznámky)	36
S oblohou nad hlavou (Nebeská pozorování ve starých kronikách)	37
Zápisky Vincencia	39
1212 - Zlatá bula sicilská	41
Verše Václava II a Václava Lucemburského	45
Husitství	45
1422 Kterak Pražané o loupeže a kořisti se svádili a bili	46
Právo v 15. století až 16. století	48
1519-1619 - Ve stínu živelů (Život a smrt v královském městě Rakovníce)	49
1542 - Křištof Jandorf z Jandorfu přijímá v léno Bernartice	54
Oldřich Prefát z Vlkanova	57
Rudolfův majestát	58

Po zvyku českém I (Karel starší ze Žerotína)	59
Po zvyku českém III (Vilém Slavata).....	63
Po zvyku českém III a IV (Vilém Slavata)	63
Ve stínu války: Třicetiletá válka a královské město Rakovník	65
Konec světa bude v Rakovníce	66
Patent o zrušení nevolnictví - Josef (L.S.) a reakce.....	66
1813-1814 Z dopisů Klemense Metternicha a Vilemíny Zaháňské	67
Mág – K. H. Mácha	69
1848 - Palackého dopis do Frankfurtu	70
Obyvatelům staroslavného království českého.....	71
Listina z 19. století.....	72
Zpráva německého velvyslanectví ve Vídni.....	73

1. Koncepce příručky

Příručka pro učitele je rozdělena na kapitoly stejného názvu, jako jsou texty v čítance. Obsaženy nejsou poznámky a návody ke všem textům, neboť práce s některými z nich je natolik zřejmá a nevyžadující jakýchkoli vysvětlení, že do metodiky zařazeny nebyly. Autor příručky předpokládá, že se uživatelem stane erudovaný učitel dějepisu či jiné společenské vědy, a dle této skutečnosti je příručka vytvořena. V některých kapitolách je odkaz na více textů z čítanky.

Co je tedy možné v příručce nalézt? Zprvce jsou zde uvedeny rozšiřující úkoly a doplňující náměty k práci. Tyto úkoly jdou jednak do velkých podrobností a jsou myšlené spíše pro schopnější žáky, tedy pro historický seminář, ale také jsou uvedeny ve zjednodušené verzi pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami (SVP) či specifickými poruchami učení (SPU). Hlavní a v čítance uvedené úkoly jsou ty základní, se kterými budou v hodinách dějepisu pracovat všichni žáci včetně skupiny žáků se SVP či SPU s akcentem na žáky ze socioekonomicky znevýhodněného a kulturně odlišného prostředí. Všechny úkoly a náměty pomáhají lépe pochopit výjimečnost doby, událostí a lidských osudů. Zároveň jsou v textech uvedeny cíle, kterých se má doplňující práci dosáhnout. Ve skutečnosti si ale uživatel pravděpodobně stanoví cíle jiné. Zde záleží na osobnosti učitele a jeho stylu práce.

Dále jsou v příručce vysvětleny tyto úkoly a náměty, je uvedeno, co tím autor zamýšlel a také nechybí poučení, jak by se dalo s těmito úkoly nebo s celým textem pracovat. Opět se počítá s erudicí učitele a ve všem se jedná o jakési příklady práce, neboť materiály umožňují bezbřehé využití jiné.

Tímto návodem se linou také poznámky například k formátování tohoto textu. To je z důvodu snadnějšího tisku např. pracovních listů. Poznámky se týkají samotných nejasností v textu a méně známých nebo neznámých údajů.

V některých případech je uveden celý soubor doplňujících informací a celkového poučení, neboť se jedná o informace z opravdových pramenů a archivních materiálů, často méně známých.

V neposlední řadě zde najdeme mnoho odkazů na internetové zdroje či obecně na zdroje jako takové.

Autoři čítanky předpokládají snadnější práci s textem umožněnou právě tímto malým metodickým návodem. Zároveň věří, že bude uživatele motivovat k samostatnému rozšiřování úkolů k textům, případně k realizaci vlastních projektů a předávání té pravé a pravdivé historie.

Autoři Mgr. Michal Kroužek a Mgr. Stanislav Ertl

V Bernarticích 2019

2. Podklady k jednotlivým textům

Homér a Vergilius

Práce s textem Iliady (Achilleus a Hektor) a s textem Zkáza Tróje. Upozornění na film Dobytí Tróje a na notoricky známý příběh. Navození souvislosti s tímto textem. Běžná práce s textem – přečtení a vypracování otázek.

Časová dotace: oba texty – 2 vyučovací hodiny nebo práce při dvouhodinovce semináře.

Vzdělávací cíl: porozumění textu, dovednost reálně porovnat historické ztvárnění (Homér) se současnými filmovými, učebnicovými a literárními adaptacemi, tedy s veřejně známým příběhem; seznámení se jmény aktérů.

Vzdělávací cíl pro žáky se SVP či SPU: porozumění textu, převyprávění příběhů vlastními slovy.

Otázky k textu 1

1. V textu najděte, z čeho Achilleus vinil Hektora, a tedy za co se mu chtěl osobně pomstít!
2. Najděte momenty, kde Hektor vyjadřuje k Achilleovi respekt!
3. Oč žádal smrtelně zasažený Hektor Achillea a jaká byla Achilleova odpověď?
4. Najdi jména všech aktérů výše zmíněné scény, kteří nebyli bohy, ale byli reálnými osobami tohoto příběhu!

Žáci se SVP či SPU: na základě četby a dle návodných bodů učitele (zvolí si základní myšlenky) žáci vypíší a připraví si v hlavních bodech vyprávění o konfliktu Héktora a Achillea a následně příběh konfliktu převypráví.

Otázky k textu 2

1. Po přečtení textu svými slovy popište, jakou Istí se podařilo Tróju dobít!
2. Jaký byl osud Priamovy rodiny a samotného města?
3. Pokuste se z vyprávění vyvodit jaké nereálné a neskutečné okolnosti ovlivňovaly činy obránců Tróje i jejich dobyvatelů! Tyto okolnosti zároveň vyberte a pojmenujte.

Žáci se SVP či SPU: pracují pouze s otázkou 1.

Nalezení pokladu (Trója – Heinrich Schliemann)

Práce s textem životopisného románu Sen o Tróji.

Časová dotace: jedna vyučovací hodina pro dvě základní otázky, doplňující otázky jako další hodina – opakovací, doplňující úkol po dobu celého školního roku.

Vzdělávací cíl: porozumění textu, vyzkoušení si síly archeologických pramenů, motivace a pochopení objevitelské úlohy v historii.

Vzdělávací cíl pro žáky se SVP či SPU: porozumění textu, schopnost vysvětlit úlohu pramenů, motivační aspekt celoroční práce

1. Pozorně přečtěte úvodní dva odstavce, porovnejte s předešlými texty o Tróji a odpovězte na otázku - Odkud archeolog H. Schliemann čerpal informaci, že by vůbec nějaká Trója mohla existovat?
2. Komu patřily předměty z pokladu? Z pomoci také předešlých textů usudte, jaké postavení měl původní majitel těchto věcí v Tróji!

Doplňující otázky a náměty pro práci.

- Žáci zde pracují i s předešlými texty, respektive je cvičení opakováním vzdělávacích cílů z minulé hodiny.
- Žáci se SVP či SPU pracují ve skupině společně, učitel je navádí a pomáhá jim, případně přizpůsobuje úkoly dle potřeby.

Zadání

Je zadáno 8 pojmů, z nichž 2 jsou matoucí, žáci pracují ve dvojicích

KUŇ – PARIS – KYKLOPSKÉ ZDI – HOMÉR – SCHLIEMANN – DISK Z FAISTU – HELENA – 1200 LODÍ

Úkol č. 1

Odpovězte na následující otázky:

- a) Jaký městský stát je charakterizován těmito pojmy?
- b) Jakým způsobem s tímto městem souvisejí tyto pojmy?
- c) Vyberte 2 matoucí pojmy -> vysvětlete, o co se jedná!

Úkol č. 2

Na základě odpovědi z otázky číslo 1 b) napište ve dvojicích souvislé vypravování o dobývání výše zjištěného městského státu (5 až deset vět)!

Úkol č. 3

S využitím textu citovaného od Homéra opravte a doplňte vámi vymyšlené vypravování. Text nejprve pozorně přečtěte a poté barevně vytvořte nové změněné vypravování o dobývání městského státu.

Doplňující úkol ke starověkému světu

Každý žák obdrží při první zmínce (v historii) o písmu kartičku se zašifrovaným jménem významné osobnosti související se starověkými dějinami. Např. č. 10 je Schliemann. Během školního roku bude jako bonus umožněno žákům po různě dlouhou dobu nahlížet do klíče a postupně dešifrovat svoji osobnost. Tato dlouhodobá činnost má imitovat práci archeologa, objevitele a luštitel starověkého písma. Po vyluštění osobnosti bude následovat činnost vedoucí ke zjištění informací ze života a činnosti této osobnosti. Žákům budou na určeném místě ve škole k dispozici materiály (dětské časopisy, populárně naučné knížky, beletrie), dále také internetové adresy. Žáci budou postupovat dle osnovy – otázek přesně vytvořených pro dané osobnosti. Otázky budou jednoduché, ale ne učebnicové a notoricky známé, spíše se dotýkající zajímavostí. Žáci zpracují odpovědi na tvrdý papír. Bude záležet také na zpracování. Níže uvádím ukázky otázek pro dvě vybrané osobnosti.

Schliemann Heinrich

Jaké národnosti byl H. Schliemann a kolika let se dožil?

Jakou větu pronesl Heinrich Schliemann jako sedmiletý o Tróji?

Jakého vzdělání dosáhl tento archeolog?

Kde a za jakých okolností se mu podařilo zbohatnout?

Který starořecký autor ho motivoval k hledání Tróje?

Jak se nazýval a co obsahoval poklad, který našel?

Kde hledal hrob Agamemnona a co našel?

Aristoteles

Jaké národnosti byl Aristoteles a kolika let se dožil?

Kterí králové vládli Makedonii v době života Aristotela?

Jakým dvěma oborům se Aristoteles věnoval?

V kolika letech a na jakou chorobu Aristoteles zemřel?

Kde se Aristoteles narodil, kde se oženil, kde založil vlastní školu, kam uprchl na sklonku života?

Učitel sám si vybere a dotvoří další osobnosti i s otázkami.

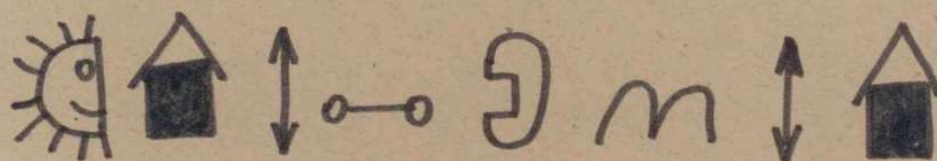
Anotace: Klíč a kartičky jsou záměrně vytvořeny ručně. Mají budit dojem jakési starodávnosti. Otázky jsou vymyšlené tak, aby byl žák nucen pátrat po odpovědi. Níže je ukázka vymyšlené abecedy - zakódovaná jména významných starověkých osobností a klíč k rozluštění.

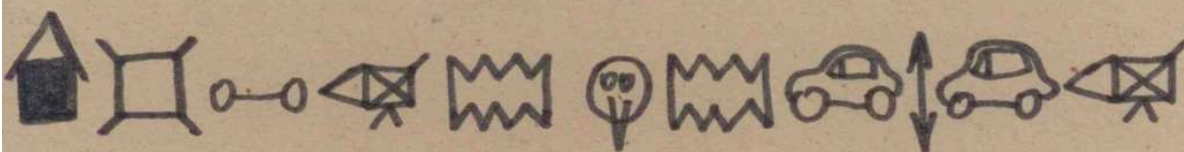
4

20

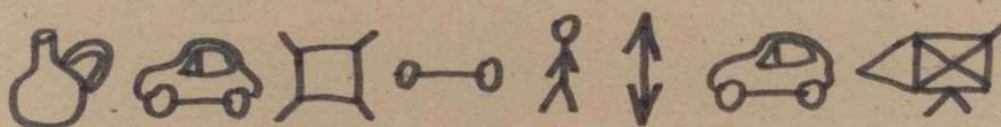
14

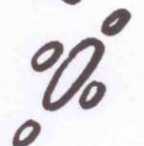

10

11

<u>KLÍČ</u>		
 = B	 = V	 = L
 = Z	 = U	 = S
 = D	 = R	 = W
 = E	 = I	 = M
 = N	 = A	 = P
 = Ě	 = CH	 = T
 = K	 = X	 = Y
 = O	 = Ý	 = G
 = H	 = F	 = Č
 = Š	 = C	 = Z

O původu Romula a Rema

Časová dotace: 1 vyučovací hodina.

Vzdělávací cíl: seznámení s pověstí o založení Říma a dalšími verzemi, porovnání a hledání důvodů vzniku jiných verzí.

Vzdělávací cíl pro žáky se SVP či SPU: celé cvičení je vhodné pro práci žáků se SVP či SPU.

Otázky a úkoly

1. Kdo byla Rea Silvia? Jakou úlohu měly v Římě Vestálky?
2. Dohledej další verze legendy o osudu Romula a Rema a jejich matky. Čím se od Liviovy verze liší?
3. Jak přistupuje Livius k legendě o původu Romula a Rema? Co to vypovídá o autorovi?

Cílem textu je porovnat „učebnicovou“ verzi s verzí historického pramene. Následuje debata i s žáky se SVP či SPU o tom, proč existují v historii různé verze historických dějů. Žáci společně hledají a vymýšlejí důvody, kvůli kterým je historie překrucována.

Camillina smrt

Časová dotace: 1 vyučovací hodina, dvojhodinovka semináře.

Vzdělávací cíl: základní orientace v řeckých legendách a eposu Aeneis.

Vzdělávací cíl pro žáky se SVP či SPU: základní porozumění textu, vytvoření soupisu protivníků a postav z řeckých legend, popsání frýgského brnění. Pro žáky se SVP či SPU opět konkrétní úkoly.

Otázky a úkoly

1. Kdo byla Camilla, Diana a kdo byl Foibos, Mars? Nalezni jejich řecké ekvivalenty.
2. Které postavy z řeckých legend ti Camilla s jejími družkami připomíná?
3. Udělej si soupis Camilliných protivníků, s nimiž se utkala v bitvě. Jaké bylo skutečné postavení ženy v Římě?
4. Na který řecký epos Aeneis vědomě navazuje příběhem i stylem?
5. Kterého řeckého hrdinu výše dotazované básně ti Camilla, včetně své smrti, připomíná?
6. Seznam se stručně s příběhem Aeneis a s její rolí v legendě o založení Říma. Zkus dohledat další jednající postavy.
7. Popiš frýgské těžké brnění. Co jako ochranu používal naopak Ornytus?

Strasti a slasti Hetér

Časová dotace: 1 vyučovací hodina.

Vzdělávací cíl: zjištění, jaké bylo postavení hetér a běžných žen.

Vzdělávací cíl pro žáky se SVP či SPU: stejný, ale konkrétně vybrat odstavce, kde žáci naleznou odpověď na otázky.

Otázky a úkoly

1. Kdo byla „starosvatka“?
2. Jaké postavení měly (s výjimkou Sparty) v řecké společnosti hetéry a jaké běžné ženy a dívky?
3. Výjimečně dosáhly tyto ženy díky své kráse a péči o sebe i svůj rozum skrze své příznivce i vysokého postavení. Dokážeš zjistit, kdo byli manželé Theodóry a Tháis?

Text je pouze doplněním a zajímavostí k poznání starověkého Řecka.

Tažení Kýra II. proti Lýdii

Časová dotace: 1 vyučovací hodina.

Vzdělávací cíl: poznání zajímavých aspektů starověkých vojenských tažení.

Vzdělávací cíl pro žáky se SVP či SPU: objevení instrumentů potřebných pro vojenské tažení.

Otázky a úkoly

1. Čím byla limitována vojenská tažení starověku?
2. Jakou úlohu sehrávalo v životě Peršanů víno a voda? Proč bylo možno z „nedostatku vína“ onemocnět? Vysvětli, jak chtěl Kýros, aby vojáci vínu odvykli?
3. Jaká řemesla byla pro výpravu důležitá?
4. Jak motivoval Kýros obchodníky k cestě s vojskem a proč jim zakázal prodej v prvních dnech?

Poté následuje debata o limitech takových tažení a dalších skutečnostech, které bylo nutné splnit pro zdar tažení. Žáci jsou vyzváni, aby se pokusili srovnat tyto limity a skutečnosti s válečnými

možnostmi ve 20. století. Je možné hledat s žáky řešení, jak se s těmi limity ve starověku vyrovnat a jaké věci by se daly oželeť.

Žáci se SVP či SPU vystupovali v této debatě vždy velmi aktivně a téma vojenského tažení se jevilo jako velmi motivující a pro tyto žáky zajímavé.

Smrt Lukretie

Časová dotace: 1 vyučovací hodina.

Vzdělávací cíl: porozumění textu, dovednost porovnat texty.

Vzdělávací cíl pro žáky se SVP či SPU: porozumění textu, odhalení vztahu ke ctnosti a cizoložství.

Otázky a úkoly

1. Kdo byl otec Sexta Tarquinia?
2. V jakou událost smrt Lukrécie vyústila?
3. Jaká byla v Římě představa ctnostné ženy? (Porovnej s Camillou)
4. V čem spočívala podstata Sextovy výhrůžky? Jak nahlíželi Římané na obvinění z cizoložství?
5. Všimni si latinského pravopisu. Jak by vypadala jména Lucretia či Iunius dnes?

Žáci se SVP či SPU vyřeší úkoly bez porovnání s textem předešlým, neboť tato činnost se ukázala neefektivní a nemožná. Zde je cíleno spíše na otázku ctnosti a porovnání a zamyšlení se nad tím samým tématem v dnešní době.

Smrt Lukretie II

Časová dotace: 1 vyučovací hodina.

Vzdělávací cíl: porozumění textu, splnění úkolů.

Vzdělávací cíl pro žáky se SVP či SPU: stejný.

Otázky a úkoly

1. Co bylo pro obě strany v manželské smlouvě důležité? Bylo to pro danou dobu typické?
2. Jakým způsobem smlouva jistila její uplatnění?
3. Urči, kdo v roce uzavření smlouvy v Egyptě vládnul!
4. Odhadneš původ manželů, a odkud pocházeli jejich svědci?

Dále se opět věnovat srovnání s dnešní dobou. S žáky vytipovat jednotlivé body v textu, kde se hovoří o pravidlech v manželství. Jednotlivé body poté společně posuzovat z hlediska morálního a také vzhledem k dnešní době. Těmito úkoly vést žáky k obdivu vůči starověkému myšlení a k poznatku, jak byli lidé starověku moderní.

Dalším úkolem může být porovnání právní normy tehdejší a s pomocí učitele nalezení právní normy dnešní.

Úkol: V jaké době bylo nebo je pojištění manželství správnější a rozumnější?

Zápisky o válce Galské

Časová dotace: 1 vyučovací hodina.

Vzdělávací cíl: schopnost graficky a ústně rekonstruovat opevnění keltského města a Caesarova opevnění.

Vzdělávací cíl pro žáky se SVP či SPU: schopnost graficky rekonstruovat opevnění keltského města a Caesarova opevnění.

Otázky a úkoly

1. Pokus se o rekonstrukci opevnění keltského města.
2. Jakým způsobem se galští obránci snažili zabránit přiblížení Římanů k hradbám?
3. Pokus se o rekonstrukci obléhacího Caesarova opevnění. Proč směřovalo dovnitř i ven?
4. Pokus se dohledat další informace o obléhání Alesie a o osobě galského náčelníka Vercingetorixe!

Žáci dle textu provedou nákres keltského i římského opevnění. Prostředky, značky a způsob nákresu zvolí sami. Na základě nákresů si poté bez textu připraví ve skupinách slovní rekonstrukci opevnění. Ostatní skupiny si vyslechnou a již s textem upozorňují na případné chyby. Následně dojde k vyhodnocení nejhezčího a nejpraktičtějšího náčrtu a také k vyhodnocení nejpřesnější slovní prezentace.

Žáci se SVP či SPU se zapojí do grafického ztvárnění a je nutné jim pomoci naváděním při pozdější práci ve skupině. Ostatní žáci ještě hledají další informace o konkrétním obléhání.

Herkulův pád

Časová dotace: dvojhodinová dotace při semináři.

Vzdělávací cíl: porozumění textu, vyřešení otázek.

Vzdělávací cíl pro žáky se SVP či SPU: porozumění textu, vyřešení menšího množství otázek a vyřešení všech otázek s pomocí.

Otázky a úkoly

1. V textu se objevil popis několika římských slavností. Kterých a jak se slavily?
2. V jaký způsob ochrany před morovou nákazou Římané věřili?
3. Mezi jednotlivými druhy vojsk panovala nevraživost. Dolož!
4. Kdo to byli praetoriáni? Jakou úlohu sehrávali v římské politice?
5. Koho Commodus vyzdvihoval? Jaký typ lidí naopak zapuzoval?

Žákům se SVP či SPU zadat pouze úkol 2 a 4.

Ostatní žáci si připraví odpovědi na všechny otázky, následně odloží texty a dle své přípravy vysvětlí a zajistí zodpovězení všech otázek i žákům se SVP či SPU. Stejně tak i opravu splněných úkolů. Vše proběhne tak, aby každý žák silnější skupiny dostal na starost někoho ze skupiny slabší. Učitel musí skupiny rozdělit tak, aby nebylo poznat, která je silnější a která slabší (do slabší skupiny zařadí silného člena, nebude se akcentovat rozdělení na slabší a silnější). Je dobrá zkušenost s tím, že jedni učí druhé a vysvětlují.

486 - 487 n. l. - Příběh o váze

Časová dotace: 1 vyučovací hodina bez pomocných úkolů, s pomocnými úkoly dvouhodinovka semináře.

Vzdělávací cíl: objevování historických detailů a vyvozování souvislostí. Materiál má za úkol přiblížit žákům období stěhování národů a zániku Západořímské říše a konstituování nového, feudálního řádu v raně křesťanské Evropě na příběhu popsaném Řehořem z Tours a osobách, jež se ho více či méně přímo účastnily.

Materiál pak žáky zasvětil do typických problémů raně středověkých vládců – ty se spolu se znalostmi o vládě Dagoberta či Karlovců budou hodit při vyhodnocování událostí během konstituování moravského a českého knížectví. V této souvislosti bude pro potřeby našeho území nutno zdůraznit rozdíl v neexistenci *měst jako kulturních center přeživších z dob Říma* a odlišnost *kulturního pozadí* – zatímco v případě Salských Franků šlo o pohany (v případě Gótů a dalších již můžeme často hovořit o křesťanech) přicházející do civilizované a konstituované křesťanské Evropy přebírající mnohé z památek a tradic Říma a žijící stále v kontaktu s Byzantskou říší, je naše území veskrze barbarské, porostlé lesy a bez měst.

Vzdělávací cíl pro žáky se SVP či SPU: poznání a pochopení existence a fungování raně středověké říše, porovnání s českým územím, seznámení se se základními pojmy a jmény, objevování historických záhad.

Použité zdroje a literatura

Literatura

JAMES, Edward: *Frankové*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 1997, s.72-90

ŘEHOŘ Z TOURS: *O boji králů a údělu spravedlivých*, Odeon, Praha 1986

Články

KAČER, Miroslav. Bitva u Soissons/Nogentu a obléhání Soissons (486): aneb pád poslední významné římské bašty v Galii (dnešní Francie). In: *Palba.cz* [online]. 10.3.2011. [cit. 2012-08-23]. Dostupné z: <http://www.palba.cz/viewtopic.php?p=92768>

Pokřtění Chlodvíka: 1 500 let katolicismu ve Francii. In: *ONLINE KNIHOVNA svědků Jehovových, Watch Tower Bible and Tract Society of Pennsylvania.*: [online]. [cit. 2012-08-20]. Dostupné z: <http://wol.jw.org/cs/wol/d/r29/lp-b/2002165#p15>

Vysvětlení

Příběh vázy ze Soisson názorně demonstruje úpadek římské moci a transformaci institutu voleného pravěkého krále, který je sice čelným mezi sobě rovnými (bojovníky), je však volen a zároveň není vybavený výsadnějším majetkovým postavením (vše, tedy i kořist, náleží ve své podstatě kmenu – ten určuje jak naložit s tímto majetkem, u kořisti pak rozhoduje los).

Osoba Chlodvíka I. jako nelítostného panovníka, jenž svým ambicím obětoval vlastní příbuzné a jehož přiklonění se k nikájskému (katolickému) křesťanství zabránilo rozmáhající se vlně ariánství mezi Germány (Ostrogóti, Vizigóti) pak velmi úzce dokladuje vztah mezi mocí státu a mocí jeho panovníka v raně křesťanské Evropě.

Poznámka k formátování

Doplňující otázky a **Chlodvíkova časová osa** (viz) s poznámkami jsou zalomeny na samostatné stránky, aby se daly snadno vytisknout jako pracovní list.

Poznámky k některým odpovědím

- **otázka č. 2:** K události v Soissons došlo 13 let po definitivním zániku Západořímské říše. Muselo by jít tedy o představitele někdejší římské moci (např. vojenský velitel – *magister milites*), jenž pokračoval v tradicích galorománského způsobu života, správy státu atd. Také by mohlo jít o člověka s ambicí Západořímskou říši a její tradici obnovit.
- **otázky č. 4 a 5:** Jak proces dělby kořisti rovným dílem, již nespokojenec považoval za samozřejmou i pro „krále“, tak pozdější „volba aklamací“ po vraždě Sigiberda a Chlodericha

dokladují spíše stále ještě přetrvávající pravěký charakter moci tehdejších franských králů. Příběh o váze v zásadě demonstruje *zlom ve vnímání postavení krále* u samotných Franků (v Soissons ještě Chlodvík „urážku“ v podobě nespokojencova rozhodnutí přejde bez komentáře, o rok později už jsou to naopak jeho muži, kteří se nepostaví proti Chlodvíkově zvěli a vraždě onoho nespokojence. Že toto chápání krále nebylo dosud typické pro všechny Franky, či že si v příhodě o váze Řehoř z Tours možná trochu upravil časovou, osu dokladuje nejlépe právě volba „bušením do štítů“ po vraždě krále Sigebirda Chromého a jeho syna Chlodericha.

- **otázka č. 6:** Šlo o typickou ukázkou římského vojenství. Chlodvíkův otec Childerich I., jehož bohatě vybavený hrob byl nalezen již v 17. století, pravděpodobně zastával se svým kmenem a jeho bojovníky významnou úlohu při obraně západořímské Galie proti tlaku dalších germánských a asijských kmenů (Hunů). Šlo o smlouvu uzavřenou s Římem, jež umožňovala králi příslušného germánského kmene vybírat z určitého území daně přímo (bez těžkopádného a nákladného postupu skrz Římskou byrokracii) – tedy na něm vládnout, zároveň však za to stanovovala tomuto kmeni (a jeho králi) povinnost poskytovat tomuto území ochranu před útoky zvenčí. Bojovníci těchto kmenů často též sloužili v římské armádě, sami jejich králové mnohdy prožili mládí a získali vzdělání jako rukojmí na římském či byzantském dvoře. Podle všeho tak nebyla náhoda, že se i mezi Germány udržovala tradice tzv. „březnových (Martových) polí“¹, podobně jako tomu bylo ve starověkém Římě. Jednou za rok se tak na určeném místě shromáždili všichni svobodní Frankové k volbě či odvolání krále, král na nich vyhlášoval zákony, soudil pře, vybíral či vyhlášoval daně, stejně jako se na nich konala přehlídka vojska či vyhlášení války. Odtud se také mnohdy do války vycházelo.²
- **otázka č. 7:** Nelze. Již výčet ostatních Franských králů, jež nechal Chlodvík zavraždit či je zavraždil osobně, dokládá roztržitost vlády na území osídlených Franky (ti žili převážně na venkově, městské obyvatelstvo tvořili především Galorománi). Totéž dokladuje i případ Clotildiny rodiny v Burgundsku. Spíše než o národě Franků tak musíme hovořit o *kmenových svazcích*, jejichž náčelníci (králové) mohli být pokrevně spřízněni. Toto *končí v zásadě sjednocením moci* v rukách Chlodvíka (byť zatím pouze dočasně). Sami Frankové pak byli rozděleni na dvě skupiny obyvatel – *Sálské Franky* žijící v tzv. Neustrasii (dnešní Belgie, severovýchodní Francie, oblast západně od severní části toku Rýna) a *Ripuárské Franky* (Rýnské Franky) z Austrasie, osídlující oblast středního Rýna. Zatímco Sálští Frankové se poměrně rychle již v raném středověku romanizovali a dali spolu s Galoromány základ

¹ *Campus martius* (lat.); březen byl v Římě měsíc zasvěcený bohu Martovi – odtud název měsíce ve většině evropských jazyků. V římském kalendáři šlo o první měsíc v roce – vše se probouzelo k životu. Svobodní občané se sešli před branami města, konaly se zde závody koní, sčítání lidu i vojenská cvičení. Od roku 755 přesunul franský král Pipin Krátký celé shromáždění na květen – odtud tzv. „Květnová pole“.

² Zastávaly tedy úlohu ne nepodobnou pozdějším zemským sněmům.

francouzskému národu, Ripuárští si zachovali svou germánskou podstatu a byli jedním z čelních prvků mnohem pomalejšího utváření budoucího národa německého. *Merovejci pocházeli ze Sálských Franků, původ Karlovců byl u Franků ripuárských.*

- otázka č. 9: viz http://cs.wikipedia.org/wiki/%C5%98eho%C5%99_z_Tours

Otázky a úkoly

1. Dokážeš vysvětlit pojmy a) „galoromán“; b) „koalice“; c) „volba aklamací“ a d) „servilnost“?
2. Řehoř z Tours označuje Syagria za „krále Římanů“. Ve kterém roce zanikla Západořímská říše a ve kterém roce došlo k událostem kolem vázy? Dokážeš tuto nesrovnalost vysvětlit?
3. Pokus se odhadnout, proč probíhalo dělení kořisti losem! Co to vypovídá o franské společnosti a postavení jejího krále v té době? Porovnej s příběhem upevnění moci Chlodvíkem a jeho „volbu králem“ po vraždě Sigiberta Chromého a Chlodericha v Chlodvíkově časové ose (sleduj poznámky). Vzpomeň si na učivo o pravěkých králích.
4. Všimni si, že Chlodvík poslu nakonec vázu (džbán) přeci jenom vydal. Z Řehořova líčení není zcela zřejmé, zda byla po úderu váza rozbitá či nikoliv. Jak se mohlo stát, že by váza úder sekýrou přečkala bez pohromy?
5. Chlodvík na zjevný odpor jednoho ze svých mužů na místě nereagoval. Proč asi (viz též předchozí otázka)? Jak se nejspíš proměnilo postavení Chlodvíka ve společnosti během onoho roku (jak píše Řehoř z Tours, pravděpodobně však průběh všech událostí zkrátil)? O čem vypovídá skutečnost, že si mohl najednou dovolit beztrestně zabít jednoho ze svých mužů?
6. Pravidelná přehlídka mužstva na Martově poli byla typickou součástí římské vojenské tradice. Proč ji tedy pořádá franský král Chlodvík?
7. Lze hovořit o Francích jako o jednotném národě?
8. Jak si lze vysvětlit servilnost (co tímto pojmem rozumíme?) většiny franských bojovníků při dělení kořisti v Soissons vůči Chlodvíkovi? Mohla ve vyprávění hrát roli osoba samotného Řehoře z Tours?
9. Popisoval Řehoř z Tours události, které zažil? Dolož. (Vyhledej Řehořovy životopisné údaje)
10. Jaký byl podle tebe Chlodvík panovník a jaký byl člověk? Byl něčím výjimečný oproti jiným vládnoucím rodinám té doby?
11. Jaké zbraně Frankové používali? Která z nich byla rozhodující?
12. Pokus se zaujmout stanovisko k faktu, že Řehoř z Tours Chlodvíka *za všechny jím spáchané vraždy chválí*, protože na konci všech činů zůstal silný král držící vládu pevně v rukách. *Zapamatuj si tyto události a srovnej s historií českého přemyslovského rodu kolem roku 1000.*

Poznámka: Žáci se SVP či SPU snadněji, nadšeněji a úspěšněji pracovali s doplňujícími a daleko konkrétnějšími otázkami nežli s těmi obecnými. Snáze sledovali v textu jeden problém, než aby porozuměli textu v globálu a poté vyvozovali jednotlivé odpovědi.

Chlodvíkova časová osa

481/2: Nástup Chlodvíka I. k moci

486: S pomocí Ragnarcha z Cambrai dobývá Soissons (likvidace Syagria)

491: Podrobení Durynků

- (někdy tou dobou – snad 493) sňatek s Clotildou Burgundskou
- (někdy od té doby) – Chlodvík zasahuje do sporů mezi Clotildinými strýci v Burgundsku³

496: Bitva s Alamany, Chlodvíkův údajný křest, Vizigóti dobývají zpět Saintes

498: Chlodvík získává vizigótské Bordeaux a nejspíš i Tours, Vizigóti odcházejí za Pyreneje

502: Mír s vizigótským králem Alarichem II. Ten platí tribut Frankům. Hranicí Loira

505: Bitva u Tolbiaka, pomoc Sigiberta Chromého, krále Ripuárských Franků

506: Boj proti Alamanům

507: Porážka Vizigótů u Vouillé,⁴ získá Toulouse (někdy tou dobou)

- pomoc Chlodericha, syna krále Ripuárských (Rýnských) Franků Sigiberta Chromého

507: Vražda Sigiberta Chromého a jeho syna Chlodericha⁵

508: Spojenectví s východořímským císařem Anastasiem proti Theodorichovi⁶

508: Chlodvík přesídluje do Paříže

508: Definitivní a veřejné přestoupení Chlodvíka a Franků na křesťanství⁷

- (někdy poté) vražda franského krále Chararicha a jeho syna a připojení jeho království⁸
- (někdy poté) vražda Ragnachara z Cambrai a jeho bratra Ricchara (osobně sekerou) a vražda Ragnacharova bratra Rignomera sídlícího v Le Mans a připojení jejich zemí⁹

508-511: Sepsán *Lex Salica* („Sálský zákon“)¹⁰

³ Nejprve podle Řehoře pomáhal Godegisilovi proti vrahovi Clotildiných rodičů Gundobaldovi a donutil Gundobalda platit Frankům daně. Následně Gundobald svého bratra Godegisila zavraždil, sjednotil Burgundsko a odmítl Frankům dál platit. V roce 507 při útoku na Vizigóty již byl na straně Chlodvíka. Utrpěl však vážnou ránu po útoku ostrogótského krále Theodericha z Itálie. Gundobaldův syn Sigismund – neboli svatý Zikmund (z něhož učinil Karel IV. patrona českých zemí a jehož ostatky přenesl do Prahy!) – si však již vzal za manželku dceru Theodericha a jeho konkubíny Ostrogótu (či Arevagnu).

⁴ Cca 10 mil od Poitiers (viz učivo o Karlovcích).

⁵ Chlodvík přesvědčil Chlodericha, aby svého otce zavraždil během procházky nedaleko Kolína nad Rýnem. Když si poté Chloderich z otcovy pokladnice vybíral odměnu, rozpoltil mu jeden z Chlodvíkových mužů sekyrou hlavu. Chlodvík poté oznámil vraždu Sigiberta Chloderichem a následné zabití vraha. Načež shromáždění Frankové „zarachotili svými štíty a hlasitým pokřikem dali najevo svůj souhlas a učinili Chlodvíka svým králem“.

⁶ Theodorich byl ve sporu s Anastasiem především kvůli Balkánskému poloostrovu. Přesto získal od Anastasia uznání suverénním vládcem Itálie a „římským konzulem“.

⁷ Hovoří se zde o cca 6 000 franských bojovnících, z nichž část (až polovina) zprvu přestoupit odmítala. K této skupině snad náležel i Ragnachar z Cambrai a jeho syn.

⁸ Nepřipojili se k tažení proti Syagriovi. Chlodvík jim nařídil nechat si vystříhat na hlavách tonzury a vysvětit je na kněze. Protože prý „přísahali, že až jim dorostou vlasy, pomstí se“, nařídil je Chlodvík setnout a zabral jejich království.

⁹ Chlodvík si nechal pozlatit kroužky na své zbroji, aby vypadaly jako ze zlata a jimi podplatil „Ragnacharovy věrné“. Chlodvík oba bratry následně zavraždil sekyrou, načež zrádcům vyčínil za jejich zradu. Ragnachar, Ricchar i Rignomer byli podle Řehoře z Tours Chlodvíkovi příbuzní.

Kronika tak řečeného Fredegara

Časová dotace: 1 vyučovací hodina nebo dvojhodinová dotace při semináři.

Vzdělávací cíl: porozumění textu, porovnávání textů a hodnoty různých pramenů.

Vzdělávací cíl pro žáky se SVP či SPU: porozumění textu bez internetového porovnávání.

Otázky a úkoly

1. Pokus se identifikovat příslušné kapitoly v latinské edici na internetu. Porovnej psaní místních a vlastních jmen.
2. Jakým způsobem získal Sámů důvěru Slovanů? Kde k tomu vzal prostředky?
3. Pokus se vysvětlit, proč měl Sámů, ač křesťan, tolik manželek.
4. V čem spočívala podstata sporu mezi Sámem a Dagobertem?
5. Kde leží Wogastisburg?
6. Proč je kronika přisuzována „takřečenému“ Fredegardovi?

Doplňující úkoly k textu

Učitel ukáže současné vydání kroniky „takřečeného“ Fredegara. Zároveň zadá úkol.

- Všechny výše položené otázky splnit a opravit odpovědi z textu čítanky s pomocí internetu. Především si pomoci s odpovědí na otázku „Kde leží Wogastisburg?“
- To samé si opravit s pomocí tištěné knižní kroniky.
- Zároveň žáci hledají dle návodu učitele napsaného na tabuli další zajímavé informace, které kronika přináší.

Tato navigace učitele je nezbytná v případě žáků se SVP či SPU, ale i ostatním je nutné urychlit práci. Následuje debata žáků nad přesností jednotlivých pramenů. Žáci s učitelem provedou srovnání kroniky, čítanky, internetu a případného televizního dokumentu.

Slovanský pohřeb – Ahmed Ibn Fadlán

Časová dotace: 1 vyučovací hodina.

Vzdělávací cíl: porozumění textu, vyřešení otázek.

⁷⁰ První franský zákoník obsahoval dosud pouze zvykové franské právo. Od tzv. římského práva se dosud značně lišil a vypovídá hodně o tehdejší franské společnosti.

Vzdělávací cíl pro žáky se SVP či SPU: porozumění textu, dokázat vyprávět o pohřbu.

Běžná práce s textem – přečtení a vypracování otázek.

Otázky k textu

1. Kam pohřbili mrtvého? Co vše mu tam donesli? Koho obětovali s ním? Jak byl zabit?
2. Jaká památka zůstala na místě, kde vylovili loďku?
3. Najděte doklad o provádění takových pohřbů v jiném textu v čítance (Dětmár z Merseburku)!

Doplňující úkoly k textu

- Hledej na internetu další nejstarší zmínky o Slovanech – kroniky, smlouvy, listiny.
- Žáci nalezené zmínky vypíší.
- Dle předložené rozšířené části textu je odkaz na pohádku. Jakou pohádku představuje v textu autor, najdi a přečti celé její znění.
- Debata s žáky nad podstatou pohádky a souvislostí se starými Slovy.

Zde se osvědčuje nechat všechny žáky vyprávět o pohřbech Slovanů a poté formou brainstormingu shrnout veškeré události pohřbu na tabuli. Vždy se vyrbí téma k diskuzi a zájmu žáků. Žáci se SVP či SPU se velice aktivně účastní.

Václav I a Obrazy života a umučení svatého Václava

Časová dotace: 2 vyučovací hodiny.

Vzdělávací cíl: badatelská práce – překlad textu, sestavení rodokmenu.

Vzdělávací cíl pro žáky se SVP či SPU: sestavení rodokmenu.

Otázky a úkoly pro práci s latinským textem

1. Žáci vylouští text latinský až po PRINCIPIS BOE a poté konec stránky od INDUSTRIA PO 1585, a to s pomocí připraveného a upraveného slovníčku.
 - a. Učitel připraví slovníček česko-latinských slov tak, aby bylo možné text vyloustit, a to s mnohdy návodnými úpravami slov.
2. Žáci napíší to, co vyloustili a zároveň shrnou, co se o původu textu dozvěděli. Takto je imitována badatelská rovina archivní práce.

3. Tato práce není vhodná pro žáky se SVP či SPU. Ti mají ale veliký zájem text luštit a z hlediska motivace je dobré jim tento úkol také zadat a přiměřeně pomoci tak, aby byli schopní alespoň částečně text přeložit.

Otázky a úkoly pro práci s obyčejným textem a s obrázky

1. Sestavte rodokmen (z textu) rodiny Václava dle předepsaného postupu.
2. Kdo, jak a kde dal Václavovi vzdělání?
3. Jak se Drahomíra zachovala vůči křesťanům?
4. Kdo si přál, aby se vlády ujal Václav a kdo byl proti?
5. Jak se Václav vypořádal s matkou a bratrem?

Otázky k obrazům ze života

1. Přečti a prohlédni si všechny obrazy a vyber, které informace jsou smyšlenými příběhy.
2. O čem má vypovídat první obraz?
3. Jakou pravdivou informaci zjišťujeme z druhého obrazu?
4. Jakou pravdivou informaci zjišťujeme ze třetího obrazu?

Doplňující úkoly ke středověku

- Z výše uvedených textů sestavte vyprávění o osobnosti Václava tak, aby obsahovalo historické pravdy.
- Z výše uvedených textů sestavte vyprávění o osobnosti Václava tak, aby obsahovalo historické pravdy společně s legendami a vymyšlenými událostmi či domněnkami.

Ze zkušenosti vyplývá, že zde je dobré nechat žáky se SVP pracovat pouze na prvním úkolu a žáky schopnější na obou úkolech.

Následuje debata o rozdílech obou textů a složitosti historického bádání.

Práva doktora Krobiána

Časová dotace: 1 vyučovací hodina (dvouhodinová dotace semináře).

Vzdělávací cíl: badatelská práce – porovnávání textů a jejich překlad.

Vzdělávací cíl pro žáky se SVP: porovnání již přetvořených textů.

1. krok

Tento velmi složitý úkol je ideální splnit v následujícím pořadí: nadaní žáci nejprve pracují s pomocí učitele na četbě a přetvoření textu do optimálnější podoby. Jejich úkolem je nejprve texty ve zjednodušené podobě přepsat. Zjednodušenou podobou je myšleno vyjádření hlavních myšlenek textu v několika základních větách. Žáci následně splní úkoly. Pokud se jedná o práci v hodině, tak

je nutné žákům se SVP či SPU vymyslet jinou činnost, v případě semináře je začlenit až na počátku druhé hodiny.

2. krok

Žáci se SVP či SPU pracují s textem svých spolužáků, který je přetvořen do rozumného srozumitelného textu a plní oba níže uvedené úkoly. Učitel dříve naviguje nadané žáky, aby text upravili do takové podoby, že úkoly půjdou splnit. Nadaní žáci mají poté za úkol jednak pomoci ostatním, jednak vypsát a udělat souhrn pravopisných zvláštností oproti současnému stavu. I zde bude nutná intenzivní a přesná pomoc učitele a předcházející podrobná příprava (konzultace s učitelem Českého jazyka ohledně starého pravopisu).

- Doslovný přepis není uveden, neboť se autoři domnívají, že pro vhodnou práci s žáky a „ponoření“ se do textu je vhodné, aby si textem prošel i sám učitel. Zás tak složité to není.
- Níže jsou uvedeny konečné úkoly.

Otázky a úkoly

1. Zahraj si na historika a porovnej obě vydání – nalezni pasáže, v nichž se od sebe odlišují.
2. „Grobiánská literatura“ z přelomu 17. a 18. století navazuje na starší tradici tzv. Frantových práv. Čím se tyto vyznačují?
3. Práva nepravá jsou literaturou naučnou, především pak ironickou. Víš, co slovo ironie znamená? V čem spočívá ironie autora předkládaného textu?
4. Porovnej původní pravopis s pravopisem současným. Co znamenají spřežky Ss, Sf nebo ff, jak se čte písmeno f, g a j?

Dětmár z Merseburku o událostech v Čechách v letech 1003-1004 (pracovní list)

Časová dotace: dvouhodinová dotace semináře.

Vzdělávací cíl: doplnění textu o jména.

Vzdělávací cíl pro žáky se SVP či SPU: stejný.

Odkazuje ke kapitolám v čítance:

- Dětmár z Merseburku (Na hranici kříže I)

Úkoly

1. Příběh popisovaný Dětmárem z Merseburku vypráví o vzájemném střetnutí bratrů Boleslava III., Jaromíra a Oldřicha o vládu nad českými zeměmi v bouřlivých letech 1003 až

1004. V příběhu, vystupují dále německý král Jindřich II., polský král Boleslav Chrabrý a Vladivoj. Pokus se na základě svých znalostí doplnit do textu chybějící jména. Můžeš porovnat s událostmi vylíčenými Kosmou v jeho kronice (pozor, Kosmas se v jednom případě dopustil záměny Jaromíra za Oldřicha).

2. Zvýrazni pasáž, v níž je vylíčeno tzv. „První vraždění Vršovců v roce 1003“ knížetem Boleslavem III.
3. Dětmár se dopustil chybného výkladu jména Jaromír. Ve skutečnosti znamenalo „Proslulý silou“.
4. Vyznač, kde Dětmár vyjadřuje přirovnáním přízvisko Boleslava Chrabrého.

S textem bez problémů pracují žáci se SVP či SPU, ale potřebují více času na doplnění. Zde je vhodné téma zopakovat a prodiskutovat než se pustí žáci do doplňování na základě svých znalostí.

Postavy k doplnění

- a) Boleslav III. Ryšavý
- b) Oldřich
- c) Jaromír
- d) Vladivoj
- e) Boleslav Chrabrý (Polský)
- f) Jindřich II. (Bavorský vévoda a římský král, dlouholetý spojenec Boleslava II.)

Poněvadž síla nároků a následnictví vždy vyvolává strach, nechal mezitím český kníže vykastrovat svého bratra Mladšího bratra se pokusil utopit v lázni a oba je i s matkou vyhnal ze země. Sám pak vládl jako zlovolný bazilišek a nevýslovně utlačoval svůj lid. Když ten už nebyl schopen déle snášet břímě takových křivd, povolal tajně z Polska, jehož jméno znamená vláda nad vojskem, jedovatého hada, který se svými lidmi zacházel bez ohledu na zákony. Poté, co baziliška sesadili, byl z náklonnosti a s odkazem na své příbuzenství jednohlasně zvolen a dosazen na jeho stolec. Musím o něm říci jednu neuvěřitelnou věc, kterou by neměl žádný křesťan následovat, a sice že nedokázal vydržet ani hodinu bez dobrého moku. potom uprchl k markraběti Jindřichovi, svému tehdejšímu sousedovi, neboť to byla jediná možnost jak se spasit. Jindřich ho kvůli dřívějším příkořím nechal zajmout, protože však k němu přibyl jako host, nakonec ho propustil a odešel - ježto mu byl život milý - ke stejnojmennému synu své tety, který se mu ve zločinech vyrovnal, mocí ho však předčil. dal na dobrou radu a odjel ke králi, který v té době pobýval v Řezně. Tam se mu se vši pokorou podrobil, jako svému pánu mu slíbil věrnost a přijal od něj žádané léno. Král ho velmi přátelsky přijal a se poté v míru a bezpečně vrátil zpět. (...)

Zatím zemřel kníže a Čechové vedeni lítostí povolali zpět vyhnané bratry i jejich matku. Polský vládce však sebral vojsko kde mohl a vytáhl proti nim. Opět je vyhnal a svému vypuzenému synovci vrátil všechny pocty. Odjel pak domů, přičemž své nejtajnější záměry skryl hluboko ve své mysli. Domníval se totiž, že jeho bratranec se bude chtít pomstít těm, kteří zapříčinili jeho vydání, a doufal, že tak bude mít lepší příležitost vstoupit do tamnějšího dění. A to se také stalo. Když totiž český zjistil, že lid se velmi oddává modloslužebnictví a že tyto praktiky provozuje zcela bez obav, zesílil i on svou ničemnost ve snaze rozbít přísahou stvrzený mír. Nechal shromáždit všechny předáky v jednom domě a hned zabil svého zetě ranou mečem do hlavy. Poté ten lstivý krvelačník, jenž nebyl hoden prožít ani polovinu sobě určených dnů – a ještě k tomu v době postu! -, pozabíjel spolu s přísluhovači svého zločinu ostatní, aniž by se jakkoliv ohlížel na jejich bezbrannost.

Ostatní lid byl tím činem tak zděšen, že v největší tajnosti vypravil posly k polskému Ti mu vylíčili obludnost onoho zločinu a žádali ho, aby je zbavil strachu z budoucnosti. On jim dopřál sluchu a skrze spolehlivého posla požádal, ať přijde jen s malým doprovodem na jistý hrad, aby spolu projednali záležitost v zájmu jich obou. Mladší s tím souhlasil. Když dorazil na smluvené místo, byl nejprve velmi vlídně přijat. Následující noci ho však starší nechal oslepit, aby už se na svých poddaných nemohl nikdy ničeho takového dopustit, nebo tam dál vládnout. Jeho vlastní lidé

ho odvrhli a on byl odeslán do dlouhého vyhnanství. Druhého dne se vydal starší spěšně ku Praze. Jeho pozemská moc se tedy rozrostla, zároveň se prohloubila i skrytá nespoutanost jeho mysli. (...)

Král se to dozvěděl z kolujících pověstí. (...) V tu chvíli mu připadalo jako nejpříhodnější nebrat ohled na to, co se Čechům přihodilo. Poslal k posla s návrhem, že jestliže zemi již nedávno obsadil, přijme podle starobylého práva z jeho milosti, a pokud slíbí, že mu bude vždy věrně sloužit, bude on sám souhlasit s jeho vůlí. V opačném případě se mu postaví s ozbrojenou mocí. (...)

V době, kdy by se toho sotva kdo nadál,, pronikl potom (král) se svým vojskem do Čech. Zde se řvoucí lev s hrdým ohonem pokusil králi zabránit přejít hory. (...) Králi také prospěla přítomnost vyhnaného - jeho jméno znamená „jistý mír“ - neboť naděje na jeho příchod oslabil odpor českých oddílů. Díky tomu se z vůle a přání místních otevřela králi cesta do kraje a navíc se mu dobrovolně vzdal jeden hrad, kryjící přístup do vnitrozemí. Král se za pochodu poněkud zdržel, protože čekal Bavy, kteří ještě nedorazili. Když přijel k hradu Žatec, otevřeli mu obyvatelé sami brány, pobili polskou posádku a on je přijal za své spojence. (...) Na rozkaz krále byl nyní vyslán s našimi nejlepšími rytíři a se svými domácími spojenci do Prahy, aby zabili nebo zajali toho jedovatého hada. (Ten) po výstraze, jež se mu (...) dostalo, se tajně připravil, a když téměř o půlnoci následující noci uslyšel ze sousedního Vyšehradu zvonit zvony, které svolávali lidi do zbraně, sebral svůj první šik a utekl zpět do vlasti. (...) Následujícího dne přijel Před branou slíbil, že bude dodržovat práva lidu a že jim odpustí. Ihned byl s náležitými poctami uveden na knížecí stolec, svlékl prostý šat a odděl se do skvostného (...) Potěšen mnohými dary byl přiveden na Vyšehrad a zde provolán za vládce. Když se král konečně dostavil (...) a kníže za mohutných ovací duchovních a celého lidu a poté byl přiveden ke kostelu svatého Jiří. Král pak za přítomnosti všech shromážděných velmožů obdařil všemi poctami, kterých se dostalo jejich otci.

Zdroj: THIETMARUS MARSIPOLITANUS. *Kronika*. Překlad Bořek Neškudla a Jakub Žytek. Vyd. 1. Praha: Argo, 2008. 342 s. Memoria medii aevi; sv. 4. s. 148-167. ISBN 978-80-257-0088-4.s.

Perun s námi! (Staroslovanská mytologie)

Časová dotace: dvouhodinová dotace na dva až tři semináře (celkem 4-6hodin).

Vzdělávací cíl: porozumění textu, kritické pohlížení na historické okolnosti.

Vzdělávací cíl pro žáky se SVP či SPU: porozumění textu a v té souvislosti splnění úkolů, pokus o kritický pohled.

Odkazuje ke kapitolám v čítance:

- Dětmár z Merseburku (Na hranici kříže I)
- Slovanský pohřeb
- Adam Brémský (Na hranici kříže II)
- Adam Brémský (Za hranicí kříže II)
- Helmold z Bosau (Na hranici kříže III a za jeho hranicemi III)

Úvodní komentář

Slovanská mytologie je dodnes zatížena velkým množstvím romantických nánosů a představ z doby národního buditelství osmnáctého a devatenáctého století, stejně jako jejich romantizujícího přebírání z dob budoucích (viz například proslulá Radegastova socha akademického sochaře Albína Poláška z roku 1930 na Radhošti).

Jak takové představy – zvláště vizuální – o slovanské mytologii vznikaly, nejlépe dokládá pasáž z knihy Karla Sklenáře, kterou jsme si vybrali jako základ pro tento materiál.

Reálných dokladů skutečné podoby, funkcí a jmen staroslovanských bohů a bůžků je ve skutečnosti potvrzeno jen málo. Kromě několika málo archeologických nálezů jsme odkázáni především na kronikářské záznamy z přelomu tisíciletí a na pozdější antropologické a kulturní studie.

Kritické myšlení je totiž jednou z nejzásadnějších výbav nejenom historika, ale i archeologa.

Literatura a zdroje (viz jednotlivé kapitoly čítanky a dále)

Sklenář, Karel. Slepé uličky archeologie. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1977. 275, [4] s. Spirála. s. 9-14.

THIETMARUS MARSIPOLITANUS. *Kronika*. Překlad Bořek Neškudla a Jakub Žytek. Vyd. 1. Praha: Argo, 2008. 342 s. Memoria medii aevi; sv. 4. s. 172-174. ISBN 978-80-257-0088-4.

Poznámka k formátování

Stať Karla Sklenáře a příslušný výbor z Dětmara jsou na samostatné stránce, aby se daly snadno vytisknout jako pracovní list (optimálně 2 stránky na list).

Hlavní otázky a úkoly

K textu Věci rodu Přemyslova

1. Jakého vyznání byla Doubravka a který z Boleslavů byl jejím bratrem?
 2. Jakého vyznání byl Měšek?
 3. Jakého vyznání byl kronikář? Odhadni jeho postoj k osobě Měška a Doubravky?
 4. V závěru první ukázky zmiňuje kronikář Doubravčina syna Boleslava. Kým se tento Boleslav stal a jak zasáhl do našich dějin? Jaký má k němu kronikář vztah? S pomocí dalších informací odhadni proč.
 5. Jak se jmenovali tři synové Boleslava II. A jaký byl mezi nimi vztah?
 6. Popiš vztahy mezi bratry, dohledej jejich zbylé osudy.
 7. Jakou úlohu ve sporu bratrů sehrál císař Jindřich II. a polský král Boleslav Chrabrý?
 8. Jakou úlohu sehrál Vladivoj? Jaký byl jeho původ a jakou neřestí trpěl?
 9. Jaký byl postoj kronikáře k císaři Jindřichovi II.?
-

K textu Za hranicí kříže I, Retra

1. Porovnej popis Retry s popisem Adama z Brém.
 2. Jakým způsobem dosahují dle Dětmara Lutici rozhodnutí?
 3. Proč je svatyně oddělena od okolí hradbou?
 4. Co víš o slovanských idolech?
-

K textu Na hranici kříže I

1. Pokus se dohledat, co rozuměl Dětmar pojmem „devítník“.
 2. V čem byl problém sňatku mezi Boleslavem Chrabrým a dcerou markraběte míšeňského Odou?
 3. Přestože křesťanství přijal již Boleslavův otec Měšek, bylo možné tvrdit o Polsku, že bylo křesťanské? Pokus se o analogii na české země.
 4. Jakým způsobem probíhala v Polsku christianizace shora?
 5. Jaký postoj k tomu zaujímá Dětmar?
 6. V líčení prosvítá dávná indoevropská tradice společná pro
 7. mnohé národy. Dokážeš odhalit která? Schvaluje ji Dětmar?
 8. Schvaluje Dětmar trest, jehož se v Polsku dostalo nevěrnici?
 9. Jaký navrhuje sám, ať už s ohledem na víru či zvyky vlastního
 10. lidu?
 11. Jak vnímá Dětmar obecnou morálku svých současníků?
-

K textu Za hranicí kříže II, Retra

1. Dohledej základní životopisné údaje Adama z Brém a porovnej je s datem úmrtí Oty III. Lze hovořit o Adamovi jako o současníkovi popisovaných jevů?

2. Pokus se na základě popisu sestavit mapu slovanského světa z pohledu Adama z Brém.
 3. Adam a Dětmár jsou na sobě nezávislé zdroje popisující dosud nenalezenou svatyni v Retře. Přesto byl archeology nalezen alespoň dlouhý dřevěný most. Dokážeš zjistit, kde?
-

K textu Na hranici kříže II

1. V kterém období žil kronikář Adam z Brém?
 2. Porovnej tuto část s popisem týchž událostí od Helmolda z Bosau. Text je téměř totožný. Dokážeš rozhodnout, který z autorů čerpal od kterého?
 3. Sehrávalo křesťanství na hranicích s Německem pouze misijní úlohu?
 4. Dohledej základní informace o Gotšalkovi a jeho manželce.
 5. Adam si běžně nebeských úkazů nevšímal, ale v nešťastném roce 1066 udělal výjimku v případě komety. Kterou událost popisuje v poslední kapitole? Kdo je oním Vilémem Bastardem?
-

K textu Na hranici kříže III a za jeho hranicemi

1. Zjisti, kdy žil Helmod z Bosau.
 2. Porovnej události slovanského povstání s kronikou Adama z Brém. V originále jsou téměř totožné. Který kronikář využil kterého?
 3. Bylo křesťanství nedílnou součástí evropského středověku ve 12. století? Která území zůstávala pohanská?
 4. Vyjmenuj bohy (vytvoř si slovníček), které dle Helmoda pohanští Slované vyznávali.
 5. Porovnej popisované události s líčením Dětmara z Merseburku a Adama Brémského.
 6. Jakou roli sehrálo náboženství na místě střetu mezi křesťanským
 7. Německem a pohanskými Slovaný?
-

Ve všech výše uvedených případech žáci čtou text a vypracovávají s dopomocí učitele otázky a úkoly. Jedná se o šest textů podobné povahy. Každé dva texty je optimální stihnout za jednu dvouhodinovku, ale je dobré nechat rezervu dalších dvou hodin. Tato práce je určena jako téma do historického semináře. Je nemožné takto pracovat v běžných hodinách. Žáci se SVP či SPU musí dostat větší podporu učitele, a to i takovou, že jim odpověď na některé otázky sám učitel sdělí.

Následné doplňující úkoly velmi náročně těchto šest textů propojují, žáci musí pracovat se svými odpověďmi z minulých hodin. Celá práce již od úvodní motivace má být pojata jako práce na dlouhodobém projektu. Učiteli se zde nabízí nespočet možností jak jednotlivé práce na textech zajímavě propojovat, udržovat žáky v pozornosti s vidinou závěrečného celkového cíle. Práce žáků se SVP či SPU je sice pomalejší, ale ze zkušeností autorů se dá konstatovat, že prostřednictvím efektivního vedení žáků a patřičné motivace sami tito žáci nechtějí být ochuzeni o vypracovávání některých otázek a výsledek celého projektu. A na druhou stranu

je pro všechny žáky velkou motivací ocenění v podobě vyřešeného úkolu samotným učitelem a tím popohnání k další práci.

Doplňující úlohy

- Pečlivě si prostuduj vyprávění o historii retranských idolů a o vývoji nazírání na jejich pravost.
- Porovnej popisované idoly s informacemi, jež přinášeli nejstarší kronikáři v této čítance či zde nově přiloženém výňatku (Dětmar, Adam Brémský, Helmold) – najdi styčné body.
- Které pohanské kulty ti systém „slovanské mytologie“ reprezentovaný retranskými idoly připomíná?
- Jaké byly motivy tvůrců podvrhů a jaké byly motivy jejich obhájců? - Projevují se podobné vlivy v historiografii i dnes?
- Co může být hlavní příčinou dodnes přetrvávajícího romantického náhledu na staroslovanskou mytologii v populaci a ve veřejném prostoru? Lze tuto tendenci hodnotit jako škodlivou či přínosnou?
- Diskutujte.

Závěrečná diskuze je cíleně zaměřená na podvrhy, lži, mýty a propagandu v celé historii nejen středověku, ale naší současné reality života. Sami žáci jsou schopni nalézt mnoho příkladů současné manipulace s lidmi ze strany médií a politiků, a to prostřednictvím historie. Historickými mýty se dá zabývat další následující hodiny a vyvozovat k překvapení žáků další souvislosti s dnešní dobou, souvislosti i s historií naprosto nesouvisející (vliv Facebooku, obecně sociálních sítí).

Domnělé „retranské idoly“ s runovými nápisy

Po desíletí trval zápas o jejich uznání či odmítnutí, mnoho knih a článků bylo napsáno k jejich obhajobě nebo proti nim. Retranské idoly poznamenaly slovanskou archeologii celé romantické doby a v pracích nekritických amatérů se s nimi setkáme ještě mnohem později. Jak to s nimi vlastně bylo?

Již od počátků bádání o rané historii a starožitnostech bylo v severním Německu známo, že tam kdysi sídlili Slované. Svědčil o tom dostatek kronikářských i jiných dokladů. Z nich si starožitníci minulých století vybírali náměty nejzajímavější, tj. podle tehdejšího vkusu náboženské. Jednou z nejznámějších prací o těchto věcech byla kniha H. G. Masia *Schediasma historico-philologicum de diis Obotritis* o božstvech a bůžcích starých Slovanů na území Meklenburska, vydaná v Kodani 1688 a pak ještě dvakrát do r. 1700. V univerzitním městě Wittenberku vyšla v téže době práce Ludtwigova *De idolis Slavorum*. Podkladů — ať už kriticky či méně kriticky zpracovaných — bylo tedy dost k dispozici podnikavému člověku, který přišel na myšlenku doložit teorii skutečnými „nálezy“.

Merseburský biskup Dětmar v 11. stol, zachoval zprávu o Retře, kultovním středisku jednoho ze severoněmeckých slovanských kmenů, kde prý ve svatyni stály modly hrubého vzhledu, oděné zbrojí a popsané různými jmény; nejvýznamnější z nich byla modla nazývaná Svarožic.

Kronikář Helmold o století později znal jako předního mezi retranskými bohy Radegasta, zřejmě místní božstvo, vyvinuté časem z obecněji slovanského Svarožice. Že tito kronikáři psali o podobě slovanských model jen z doslechu, stěží někoho napadlo. Byl tu historický doklad o existenci primitivních soch s nápisy — proč by se takové památky nemohly najít? Nikdo nemůže vyvrátit domněnku, že třeba některý pohanský kněz po zničení Retry ve 12. století ukryl modly do země!

Kolem roku 1760 se roznesla mezi znalci starožitností překvapivá zvěst, že modly z retranské svatyně se skutečně zachovaly a jsou v majetku zlatníka Gedeona Sponholze v Neubrandenburgu. Majitel mohl podat i podrobnou informaci o jejich původu, podle níž měly modly už svou historii: vykopal prý je roku 1687 — uložené ve dvou schránkách — protestantský pastor Friedrich Sponholz ve vsi Prillwitz v Meklenbursku na farní zahradě, ležící prý v místech dávné Retry nad břehem Tollenského jezera. Když pastor roku 1697 zemřel, koupil je podle tohoto podání zlatník Pälke v Neubrandenburgu, který schránky i některé bůžky rozlil. Zbytek vyženil s Pälkovou dcerou zlatník Sponholz, majitelův otec a příbuzný nálezcův. Byl to stále ještě velký soubor, v němž vedle nějakých kamenů s runami, „obětních nožů“ atd. tvořily hlavní složku neforemní kovové bůžkové s runovými nápisy, přesně odpovídající líčení kronikářů.

Čtyřicet šest kusů získal od Sponholze lékař Hempel, který je popsal a pokusil se o čtení nápisů v práci vydané roku 1768. Tak se problém retranských idolů a runových nápisů dostal na svět. Vzbudil zároveň senzaci i podezření. O památkách z raného středověku nebylo tehdy ještě známo mnoho, ale různé okolnosti oslabovaly důvěru k velkolepému objevu Sponholzovu. Téměř vzápětí po publikaci uveřejnil warlinský pastor C. F. Sense v novinách článek Několik rozhodných pochyb o nově objeveném a zveřejněném domnělém panteonu starých Ratarů a Wendů v Meklenbursku. Vystoupili však i obránci — zejména stargardský probošt Genzmer a rostocký profesor Taddel — a rozvinula se polemika, především novinářská. Mezitím jiný protestantský duchovní, superintendent A. G. Masch, získal jak Hemplovu část souboru, tak i dalších dvacet kusů od Sponholze a dal je nakreslit malíři Wogemu, který vydal rytiny podle těchto kreseb v Berlíně roku 1771 pod dobově květnatým titulem „Bohoslužebné starožitnosti Obotritů z chrámu v Retře na Tollenzském jezeře. Podle originálů co nej přesněji vymalovány a v mědirytinách vydány Danielem Wogem, vévodským meklenbursko-střelickým dvorním malířem, s vysvětlivkami k těmto předmětům od pana Andrease Gottlieba Masche, vévodského meklenbursko-střelického dvorního kazatele, konzistorního rady a superintendenta.“ Polemika tím uzavřena nebyla, ale protože nebylo možno dospět k jednoznačnému závěru, v polovině sedmdesátých let pomalu usnula.

Zatím se pozvolna rodil evropský romantismus a pro jeho vkus byli retransští bůžkové vynikajícím objektem: třeba soška s nápisem Radegast — lidská postava s hlavou lva, na které sedí pták podobný kachně, a s vyobrazením hlavy tura na prsou; Perun zase má na jedné straně tvář vousatého muže s přilbou, na druhé tvář lví a kolem hlavy jakousi paprskovitou svatozář, která se později stala oblíbenou charakteristikou slovanských model vůbec, jak svědčí třeba Alšovy kresby nebo ilustrace Věnceslava Černého k Jiráskovým Starým pověstem českým. Fantastické podoby nebyly ovšem zcela vymyšleny — měly své vzory v různých smyšlených vyobrazeních slovanských bohů a bůžků v kronikách 17. a 18. století.

Mezi rané romantiky patřil i Jan hrabě Potocki, který v roce 1794 přijel do Německa, aby prostudoval prillwitzské nálezy a jiné slovanské památky. Návštěvou v Prillwitzu byl zklamán, stejně jako setkáním s Maschem, neboť ten už mezitím svou sbírku prodal do Ratzenburgu.

Potocki se tam za ní vydal, ale ještě zajímavější bylo vidět v Neubrandenburgu sbírku Gedeona Sponholze, která nebyla přístupna každému a v níž Potocki objevil nové, dosud neznámé sošky s runovými nápisy a obětní předměty. Sponholzova sbírka byla pak těžištěm líčení, které Potocki podal ve francouzsky psané Cestě do některých krajín Dolního Saska, vydané v Hamburku roku 1795. Knížka s více než stovkou nepříliš povedených kreseb urozeného polského romantika Potockého přispěla k popularitě retranských idojů, a zejména k tomu, že meklenbursko-střelický vévoda koupil jak sbírku Sponholzovu (za doživotní rentu), tak i bývalou Maschovu sbírku v Ratzenburgu. Spojené kolekce uložil roku 1804 nejprve v zámku Prillwitz a později je dal převézt do svého sídla v Neustrelitzu.

Tam strávili retransští bůžkové zase řadu let v klidu, neznepokojování příliš pochybami skeptiků, mezi něž patřil i náš Josef Dobrovský nebo W. Grimm. Další dějství zápasu o jejich pravost nastalo v roce 1825, když do vévodského sídla v ploché a jezernaté severoněmecké krajině přijel archeolog Levezow z Berlína. Čtyři týdny studoval retranské starožitnosti a nakonec usoudil, že způsob provedení i patinace ukazují na dobu podstatně mladší, než do které jsou předměty kladeny. Jinými slovy, jde o falzifikáty.

Meklenburský panovník potřeboval ovšem získat jistotu, zda nevynaložil své peníze na nějaký podvod. Nařídil proto zavést vyšetřování, které se protáhlo na léta 1827 — 1829. Ukázaly se zajímavé věci: jako výrobci byli usvědčeni Gedeon Sponholz a jeho bratr Jakub. Oba už byli sice mrtvi, ale hlavní svědek — zlatník Neumann, který býval u Jakuba Sponholze učedníkem — viděl tenkrát hrnčíře Pohla vyrábět a dodávat formy na odlévání bůžků i jiných věcí a sám dokonce ryl do čerstvých výrobků runy podle obrázků v Maschově spise.

Už z tohoto svědectví je vidět, že Neumann měl na mysli druhou, novější část Sponholzovy sbírky, kterou ve svém spisku popsal hrabě Potocki. Gideon Sponholz byl zámožný sběratel, který vlastnil ve svém „kabinetu rarit“ (jak se tenkrát říkávalo) řadu cenných originálních uměleckých a historických předmětů (dnes jsou povětšinou v muzeu v Neustrelitzu). Byl to on, kdo stvořil návrhy, vycházející z ducha „původních“ bůžků, a jeho bratr Jakub je provedl. Takto připravené věci se pak „našly“ při vykopávkách v Prillwitzu, ke kterým Gideon Sponholz pozval řadu hostů; nekopalo se sice na farní zahradě, ale přesto byla kořist — samozřejmě — nemalá. Pozornost vzbudilo zjištění, že noví bůžkové byli vesměs vyrobeni jako plné odlitky, kdežto starší série byla dutá. Pro to se ovšem našel výklad: ty první, lehčí sošky stávaly přímo v pohanském chrámě (na farní zahradě), nové nálezy byly umístěny pod širým nebem, a proto prý musely být trvanlivější.

Levezow se soustředil na druhou skupinu. Zjistil kromě jiného, že výrobce nebyl příliš zkušený v užívání run, některá písmena si pravidelně pletl. Ještě zajímavější byla příhoda při odlévání jednoho z bůžků do sádky, kdy ze sošky odpadla patina — hlavní důkaz stáří. Nebylo pak snadné zjistit, že starobylá patinace byla vyrobena uměle pomocí přípravku koupeného v lékárně a zpevněna přelakováním.

Odpověď na otázku, za jakých okolností vznikla starší (Maschova) složka retranského souboru, zůstalo zatím vyšetřování dlužno. Ale přesto Levezow zcela odůvodněně rozšířil podezření na celý soubor. Přednášel o tom v berlínské královské akademii věd, v jejíchž pojednáních uveřejnil roku 1835 úvahu O pravosti tzv. obodritských runových památek v Neustrelitzu. Časopis akademie byl však poměrně málo dostupný a práce tedy zapadla bez většího ohlasu. Ostatně kdo nechtěl připustit, že by bůžkové a runy z Prillwitzu mohly být falešné, nedal se žádnými důkazy ve své víře zvíkat.

K takovým lidem patřili zejména slovanští romantikové. Byli přesvědčeni, že slovanský panteon by utrpěl nenahraditelnou újmu, kdyby byl ochuzen o různé podivné Radegasty a Peruny, Czernebogy a Belbogy, Porevity se čtyřmi hlavami, Karevity s několika mužskými a ženskými tvářemi... Odmítání — i ze strany badatelů tak významných, jako byl kodaňský J. J. A. Worsaae nebo meklenburský C. F. C. Lisch — považovali za germánskou zášť a nepřátelství (i když nepochybně u některých německých oponentů i toto hledisko hrálo svou roli).

Ale kolem poloviny 19. století už i tady vítězil zdravý rozum a kritický pohled; falza zrobená v duchu představ 17. a 18. století nemohla natrvalo obstát před úsudkem vědy. Pavel Josef Šafařík psal už v roce 1852 neustrelitzskému archiváři a knihovníku J. F. Gentzenovi, že část kolekce je určitě podvržena, a tedy i celek je podezřelý. Zakrátko nato byly „retranské idoly a runy“ již obecně uznávány za podvrh.

Z význačných osobností doznívající romantické slavistiky zůstal neochvějným obráncem těchto podivných stvoření Jan Kollár, k stáru učenec v poezii a básník ve vědě. Poslední léta svého života zasvětil pokusům o důkaz jejich pravosti. Roku 1852 — krátce před svou smrtí — prostudoval v Německu originály a na vídeňské univerzitě, kde byl od roku 1849 prvním profesorem slovanských starožitností, přednášel pak o nich několik hodin týdně. Začal dokonce psát obsáhlý německý spis pod názvem Prillwitzské idoly čili neustrelitzské sošky bůžků a slovansko-indická mytologie. Mohl to být další krásný příklad nadšené romantické nekritičnosti — ale Kollár zemřel dříve, než mohl dílo dokončit. Tiskem z něho vyšlo v Neustrelitzu jen několik archů a jedna litografická tabulka s rytinami bůžků.

Bůžkové však nezůstali bez obránců; fantasté potírající „oficiální“ vědu se najdou vždycky. Kdyby byl Kollár mohl vidět, jaké úctě se těší retranské „památky“ v tlustých knihách Žunkovičových nebo Růžičkových ještě v našem století, měl by jistě radost.

Konečnou, smrtící ránu zasadil tomuto po generace se vlekoucímu sporu známý slavista Vatroslav Jagić, když roku 1881 uveřejnil v berlínském časopise *Archiv für slawische Philologie* svou studii K otázce slovanských run. Jagić upozornil zejména na několik důležitých okolností (když už pomineme fakt, že falzátoři druhé části souboru se přiznali nebo byli usvědčeni):

a) „Retranský“ soubor, zejména jeho druhá část sponholzovská, je dokonale přizpůsoben dobovým představám o slovanském náboženství podle literatury z první poloviny 18. století; předměty jsou typickými produkty tehdejší učenosti. Jestliže Masch zdůrazňuje, že přesně odpovídají všemu, co je o věci známo, je to ve skutečnosti právě svědectví jejich podvrženosti.

Zároveň je zřejmé, že jejich autorem nemohl být pouze Sponholz či někdo na jeho úrovni: duchovním podílníkem při výrobě falešných bůžků a run musel být někdo z vědeckých kruhů.

b) Ve složení materiálu se odráží dobová představa, že slovanské náboženství (včetně náboženství pobaltských národů) bylo všude stejné. Proto jsou tu zároveň božstva polabská i třeba staropruská, známá ze spisů Laziových či Hartknochových. Proto je na Perunově modle vyryto litevské zaříkadlo, otištěné ve spise polského šlechtice Lasicia — Lasického z 16. století.

c) Falzátor zřejmě neovládal slovanský jazyk. Nejvýraznějším novotvarem je nápis, čtený obvykle SCHWAIXTIX, na modle Bělboha. Jaké slovanské jméno si pod tím tvůrce představoval?

d) Domnělá slovanská runová abeceda je použita podle druhého vydání spisu Filipa Cluveria — *Klůvera o germánských starožitnostech* (1737), založeného v tomto směru i na starším díle probošta Arnkiela z konce 17. stol. Nejsou tedy „retranské“ padělky starší než rok 1737.

Po Jagicově kritice se už téměř žádný seriózní badatel prillwitzskými nálezy nezabýval jako pravými. Mocný proud inkoustu, obětovaný až dosud jejich problému, rychle vysychal a ztenčil se na pouhý pramének.

Zdroj: Sklenář, Karel. Slepé uličky archeologie. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1977. 275, [4] s. Spirála. s.9-14

Dětmars z Merseburku – slovanské pohanství a Retra

V kraji Ratarů stojí hrad Riedegost. Je trojhranný, se třemi branami a obklopuje ho hluboký les, pro obyvatele posvátně nedotknutelný. Dvě brány se otevírají všem příchozím, třetí, nejmenší z nich, je obrácena k východu a vychází z ní stezka, která vede k nedalekému jezeru, budícímu na pohled děs. V hradu se nalézá jen jediná, dřevěná a bohatě vyzdobená svatyně, která stojí na základech zrobených z rohů různých zvířat. Zvenku ji zdobí různé podobizny bohů a bohyň, podivuhodně vyřezané, jak se pozorovateli může zdát. Uvnitř ovšem stojí božstva vytvořená lidskou rukou, každé s vyrytým jménem, a pro odstrašení jsou oděna helmami nebo pancíři. Nejvyšší nese jméno Svarožic, zejména toho všichni pohané poslouchají a uctívají. Jejich korouhve mohou být vyneseny ven pouze v případě války a pouze pěšími bojovníky.

Z řad urozených jsou vybíráni knězi, kteří bedlivě dohlíží na to, aby vše řádně probíhalo. Když se scházejí, aby se k tem idolům modlili nebo aby mírnili jejich hněv, knězi sedí, zatímco ostatní stojí kolem, potají si šeptem povídají a rozechvěle hrabou v zemi, aby odtamtud vytáhli věštné kamínky, ze kterých by zjistili jistý výsledek nejistých věcí. Když jsou s tím hotovi, přikryjí věštbu zelenou travou. S pokornou úctou vedou přes dvě zkřížená kopí zabodnutá do země koně, kterého jako největší zvíře chovají v posvátné úctě. Přestože už znají osud z předchozí věštby, opakují věštbu ještě s tímto jakoby božským zvířetem. Pokud z těchto dvou úkonů vzejde shodné znamení, je obřad u konce. Jestliže nikoli, lidé ve smutku považují věštbu za neúspěšnou. Jedna pradávna zpráva, která se již několikrát ukázala jako nepravdivá, tvrdí, že když prý budou kraji hrozit útrapy dlouhé a vražedné domácí války, vyleze z blízkého jezera mohutný kanec s bílými kly, lesknoucími se pěnou, a bude se s velkým potěšením přede všemi válet v kališti a všechno se bude otřásat.

Kolik je v té zemi krajů, tolik chrámů a tolik podobných pohanských bohů je tam uctíváno. Výše řečené město má nad nimi nejvyšší moc. Zde se loučí, když spěchají do války, zde ukládají žádané dary, když se vrací z úspěšné výpravy, a věštbami s kameny a koněm, jak už jsem řekl, místní knězi zkoumají, jakou obětí uspokojit bohy. Jejich nevýslovný hněv uklidňují krví lidskou i zvířecí. Tem všem, kteří se nazývají Lutici, nestojí v čele nějaký zvláštní vládce. O důležitých věcech rozmlouvají na sněmu, a jestliže mají dojít k rozhodnutí, je potřeba jednomyslný souhlas. Jestliže některý z obyvatel nesouhlasí s rozhodnutím, je mrskán, metlami a jestliže i nadále nesouhlasí, přijde o všechn svůj majetek, který je buď spálen, nebo mu odebrán, nebo musí sněmu zaplatit pokutu vyměřenou podle jeho postavení. Tito nevěřící a velmi nestálí lidé vyžadují od jiných stálost a velkou spolehlivost. Uzavření míru stvrzují ustřížením pramene vlasů z temene hlavy, předáním trsu trávy a podáním pravice. K porušení míru se ovšem snadno nechají přesvědčit penězi.

Zdroj: THIETMARUS MARSIPOLITANUS. *Kronika*. Překlad Bořek Neškudla a Jakub Žytek. Vyd. 1. Praha: Argo, 2008. 342 s. Memoria medii aevi; sv. 4. s. 172-174. ISBN 978-80-257-0088-4.

Adam Brémský, Helmold z Bosau (poznámky)

Odkazuje ke kapitolám v čítance

- Adam Brémský (Na hranici kříže I)
- Adam Brémský (Na hranici kříže II)
- Helmold z Bosau (Na hranici kříže III)

Poznámka

Materiál obsahuje stručné vysvětlivky v pořadí, v jakém se s nimi setkáváme v textu. Jeho úkolem je poskytnout rychlou oporu při práci s čítankou vyučujícím i žákům.

Adam Brémský (Na hranici kříže I)

Jumne – nejspíše v ústí Odry (snad Volyň?).

Řeci – nemusí jít nutně o Byzantince, ale obecně o kulturní lidi.

Retra – ovládala lutický svaz pomocí věšteb. Dlouhý most u hradiště na ostrově v jezeře byl archeology objeven v polovině 20.st. u města Teterow na území někdejšího slovanského kmene Ratarů.

Adam Brémský (Na hranici kříže II)

Dcera krále dánského byla nalezena v obodritské metropoli Veligardě a byla (...) propuštěna nahá.

Helmold z Bosau (Na hranici kříže III)

Dcera dánského krále byla (...) nahá poslána pryč...

Oba zápisy není nutné číst doslova! S nejvyšší pravděpodobností míněno, že byla odeslána zpět okradená o vše, nikoliv ovšem bez oděvu.

Helmold z Bosau (Na hranici kříže III)

První odpadnutí od víry... – dle Adama šlo už o třetí odpadnutí od víry (nejprve po Karlovi, pak po Ottovi a nakonec po Gotšalkovi).

Zdroje

ADAM VON BREMEN. *Činy biskupů hamburského kostela: velká kronika evropského Severu*. Překlad Libuše Hrabová a Jana Engelbrechtová. Vyd. 1. Praha: Argo, 2009. 281 s. Memoria medii aevi; sv. 6. s. 147-150 a s. 167-169. ISBN 978-80-257-0167-6.

HELMOLD: *Kronika Slovanů*. Magdalena Moravová (ed.), Překlad Jan Zdichynec. Vyd. v tomto překladu 1. Praha: Argo, 2012. 298 s. Memoria medii aevi; sv. 17. s. 61-63 a s. 104-105. ISBN 978-80-257-0786-9

S oblohou nad hlavou (Nebeská pozorování ve starých kronikách)

Časová dotace: dvouhodinová dotace na dva semináře (celkem 4 hodiny).

Vzdělávací cíl: posílení práce se zdroji a posílení mezipředmětových vztahů.

Vzdělávací cíl pro žáky se SVP či SPU: konkrétní vyřešení základních otázek.

Odkazuje ke kapitolám v čítance

- 1066 Adam Brémský (Na hranici kříže II)
- 1126 Kanovník vyšehradský
- 1126 Mnich sázavský
- 1635 Konec světa bude v Rakovnicce

Otázky a úkoly

Základní otázky jsou u jednotlivých textů.

- K textu Kanovník vyšehradský: zde práce s dějepisným atlasem.
- K textu Mnich sázavský: zde porovnávání textů. Pro žáky se SVP či SPU složitě (porovnání vynechat).

Poznámka

Doplněno o příslušné zápisy z Kosmovy kroniky a z Letopisů hradišsko-opatovických (*na zvláštním listu tohoto materiálu pro snadnější vytištění*). Cílem úkolu je posílit mezipředmětové vztahy (fyzika, přírodopis, zeměpis, anglický jazyk) i práci s volně dostupnými aplikacemi a oficiálními zdroji. Opět je možné jako dlouhodobější práce – projekt.

Pojmy

Asteroid, bolid, halo, halové jevy, planeta, kometa, Večernice, Denice, Světlonoš, Lucifer, polární záře, zatmění slunce a měsíce (částečné, úplné), korona, pás totality.

Další použité a doporučené zdroje (nad rámec uvedených v čítance)

Literatura

DLOUHÁ, Helena. *Příroda v české historiografii 12. století* [online]. Plzeň, 2014 [cit. 2019-09-01]. Diplomová práce. Západočeská univerzita, Pedagogická fakulta. Mgr. Jiří NOVOTNÝ. Dostupné z: <http://hdl.handle.net/11025/19684>

Kosmova kronika česká, Překlad Karel Hrdina a Marie Bláhová. Československý spisovatel, Praha 2012. 279 s. ISBN 978-80-7459-110-5.

LETOPISY HRADIŠTSKO-OPATOVICKÉ. IN. PALACKÝ, František, ed. *Prameny dějin českých (Fontes rerum Bohemicarum II) . Díl druhý, Kosmův Letopis český s pokračovateli. Překlad V.V.Tomek* V Praze: [Nákladem Musea Království Českého], 1874. 570 s., s. 383-407.

LIŠKA, Vladimír: *Tajemství českých kronik, pověstí a mýtů*. Alpress, Praha 2014

Internet

<http://ukazy.astro.cz>

<https://eclipse.gsfc.nasa.gov>

<http://cometography.com/>

<http://planety.astro.cz/komety/>

<https://stellarium.org/cs/>

Doplňující úlohy (po vypracování základních otázek pod texty)

- Vyhledej v kronikách Adama Brémského, Kanovníka vyšehradského, Mnicha sázavského a Rakovníka všechny zmínky o nebeských úkazech, které lze přisoudit přírodním jevům. Vytvoř si jejich přehled, včetně data. Doplň o zápisy z pracovního listu tohoto materiálu.
- Vyznač, kdy kronikáři popisují tentýž jev.
- Pokus se odhadnout, který jev je kronikáři popsán. Odliš optické jevy v atmosféře od nebeských těles, jejich zákrytů a dopadů.
- Je-li to možné, pokus se objekty pojmenovat a popsat podstatu sledovaných jevů.
- Dolož míru přesnosti popisu na základě aktuálních znalostí.
 - V případě zatmění Měsíce lze využít grafické znázornění z katalogu NASA (viz dále, ke stažení pro příslušné období <https://eclipse.gsfc.nasa.gov/5MCLE/5MCLE-Figs-08.pdf>) či detailu v aplikaci Stellarium.
- Využij následující zdroje:
 - katalog zatmění na webu NASA: <https://eclipse.gsfc.nasa.gov/eclipse.html>
 - Katalog komet: <http://cometography.com/> resp. <http://planety.astro.cz/komety/1033-komety>
 - aplikaci Stellarium dostupnou volně pod licencí GNU-GPL na adrese <https://stellarium.org/cs/>
- Nastav Stellarium na příslušná data a lokalitu a pokus se své odhady ověřit (optimálně pro případ pozorovaných „denic“ – tedy s největší pravděpodobností planet.) Vytvoř snímky modelové dobové oblohy. Ber v potaz možné odchylky

způsobené odlišným kalendářem (juliánský, gregoriánský), rozdílným měřením času (dne) a zahrň možnost omylu kronikáře.

- Který z uvedených kronikářů sledoval oblohu nadstandardně?
- Které události jsou kronikářem většinou spojovány s nebeskými úkazy? Kdy se vážou na významnou osobu?
- Která ze zatmění slunce a měsíce popisovali domácí kronikáři pouze z doslechu, neboť nebyla viditelná na našem území?
- Pokud bylo zatmění slunce viditelné i na našem území, kam dosahoval pás totality?
- Vytvořte pro jednotlivá zatmění karty s jejich základními parametry pás totality, délka a míra zatmění, tvar.
- Ve kterých letech byla nejsilnější sluneční aktivita provázená polární září?
- Který ze zápisů zachycuje možné pozorování slunečních skvrn? Jaké podmínky k jeho sledování musely nastat?

Celé doplňující úlohy jsou projektem slučujícím jednotlivé výše uvedené texty. Je nutná navigace učitele a naplánování a postupné rozčlenění jednotlivých úkolů. Pro žáky se SVP či SPU jsou velmi složité, ale většinou jeví velký zájem o problematiku vesmíru. Těmto žákům doporučujeme zadat jen dílčí úkoly úměrně jejich možnostem.

Zápisky Vincencia

Časová dotace: dvě vyučovací hodiny.

Vzdělávací cíl: porozumění textu a upevnění znalostí o přemyslovském státě.

Odkazuje ke kapitolám v čítance

- Zápisky Vincencia (Válka víc než občanská)
- Zápisky Vincencia (Přepadení Jindřicha Zdíka)

Otázky a úkoly

Žáci vypracují otázky pod texty:

1. Porovnej popis bitvy z r. 1126 s popisem v kronice vyšehradského kanovníka.
2. Kdo byl knížetem Otou z počátku ukázky a jakou úlohu sehrál při vpádu císařských vojsk do Čech?
3. Kde a kdy se bitva odehrála? Popiš její průběh. Jak se nakládalo se zajatými panovníky?
4. Porovnej výše popsanou situaci s obdobím sporů mezi syny Boleslava II. kolem roku 1000 (viz Děttmar z Merseburku)!

5. K jakému úkazu došlo 25. dubna 1130? Pokus se zapojit fantasií a vysvětlí, co mnich sázavský popisoval. Proč bylo zaznamenání podobných jevů pro kronikáře důležité?

1. Vyhledej na mapě obec Úsobrno. O jaké zemské hranici Vincencius hovoří?
2. Podle některých autorů došlo k přepadu u hradiska Svitavy. Najdi ho na mapě.
3. Jaký byl původ Jindřicha Zdíka?
4. Vyhledej významné stavby, které vybudoval v Olomouci.
5. Který známý kostel vybudovaný Soběslavem I. V Čechách Jindřich Zdík vysvětlil?
6. Jindřich Zdík založil i kláštery nazvané „Hora Sión“ a „Olivetská hora“. Které to byly a jaký řád v nich byl usazen?
7. Ke kterému mnišskému řádu mohl patřit mnich Mukar (Mukař)? Zjisti podle barvy jeho kutny, která mohla být původně bílá.
8. Kde ležel první klášter tohoto řádu na našem území (založen na přímělu Jindřicha Zdíka) a který klášter tohoto řádu založili přímo Vladislav II. se svou manželkou Gertrudou roku 1144?

S otázkami nemají žáci se SVP či SPU problém, jsou pro ně proto vhodné v celé šíři bez úlev.

Poznámka: Materiál obsahuje stručné vysvětlivky v pořadí, v jakém se s nimi setkáváme v textu. Jeho úkolem je poskytnout rychlou oporu vyučujícím, ale i žákům, při práci s čítankou.

kníže Konrád - syn Litolda Znojemského.

Ota - olomoucký správce Ota III. Dětleb.

Vratislav - syn Oldřicha Brněnského.

Soběslavův syn Vladislav - syn Soběslava I.

biskup Jindřich - Jindřich Zdík.

„válka více než občanská“ - míněna válka mezi příbuznými (odkaz na Pompeia a Caesara).

Děpolt - syn knížete Vladislava I.

Gertruda - dcera rakouského vévody Leopolda III a po matce nevlastní sestra krále Konráda III. a zároveň první manželka Vladislava II.

„Jeden kámen“ - vzácná zmínka o knížecím kamenném stolci.

Jindřicha poslal do Budyšína - míněn nejmladší bratr Vladislava II.

hrad Plzeň - míněna Stará Plzeň, tedy Plzenec.

Letnice - svatodušní svátky připadly na 7. 6. 1142.

zemi jeho bratra Vratislava - míněno Brněnsko, Konrád Znojemský a Vratislav Brněnský však nebyli bratři.

Ota spolu s bratrem Vratislavem - opět nešlo o bratry.

úsobrná celnice - snad hradiště Svitávka.

zločinnými společníky - mezi nimi byl ovšem i obránce Prahy z r. 1142 Děpolt.

mnich šedého řádu – cisterciák.

zachovávajícího ticho - Zdík dodržoval řeholi sv. Augustina předepisujícího na noc ticho.
vylopili jeho kapli - bohoslužebné z cestovního oltáře.

Zdroj

VINCENTIUS PRAGENSIS. *Milevský letopis: zápisky Vincencia, Jarlocha a Ansberta*. Magdalena Moravová (ed.), Překlad Anna Kernbach. Vyd. v tomto překladu 1. Praha: Argo, 2013. 290 s. Memoria medii aevi; sv. 18. s. 36-37. ISBN 978-80-257-0885-9.

1212 - Zlatá bula sicilská

Časová dotace: dvě vyučovací hodiny.

Vzdělávací cíl: porozumění textu a identifikace částí základní české listiny.

Žáci se SVP či SPU by neměli samostatně řešit otázky z textu přímo nevyplyvající.

Zdroje

Literatura

Zlatá bula sicilská: mezi mýtem a realitou / k vydání připravili Martin Wihoda a Josef Žemlička. Vydání první. Praha : NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2016. 197 stran : ilustrace, mapy, faksimile ; 21 cm (Prameny české historie ; svazek 1) [Referáty přednesené na mezinárodní konferenci v Národním archivu Praha 26. září 2012] ISBN:978-80-7422-288-7 .

Internetové odkazy

http://ff.ujep.cz/files/Katedra%20historie/Personalni_slozeni/Zlata_bula_sicilska.doc

Digitální faksimilie přístupná na: <https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/4/charter>

Latinská edice dostupná na: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&cat=2&bookid=77&page=100>

Překlad J. Žemličky dostupný na: <http://www.psp.cz/eknih/snemy/bula.htm>

Překlad P. Rakouše dostupný na: <http://www.e-stredovek.cz/view.php?nazevclanku=text-zlate-buly-sicilske-v-prekladu-pavla-rakouse&cislocclanku=2008060001>

Pořad Historie.cz na webu České televize objasňující četné otázky (možno pustit si i jako videoarchiv): <https://ct24.ceskatelevize.cz/archiv/1140422-zlata-bula-sicilska>

K významu dokumentu rozhovor s J. Žemličkou zde: <http://iforum.cuni.cz/IFORUM-13459.html>

Krátký článek: <http://magazin.ceskenoviny.cz/zpravy/zlata-bula-sicilska-dokument-o-jehoz-vyznamu-se-diskutuje/843903>

Materiál obsahuje text Zlaté buly Sicilské v překladu Gustava Friedricha a odkazy na doplňující zdroje informací (TV pořad, články), na digitální faksimilii, její kritickou edici i dvě další varianty překladu. Součástí materiálu jsou doplňující otázky.

Doporučujeme

- a) text Zlaté buly s žáky přečíst a společně ji okomentovat. Odpovědi na otázky, jež přímo z textu nevyplývají, pak nechat žáky vyřešit samostatně, například v rámci domácí přípravy jako dobrovolné cvičení (podle charakteru žáků).
- b) Identifikujte jednotlivé části listiny (vyber příslušnou část textu):

Začátek titulatury:	Fridrich, z boží milosti...
Pomulgate:	Proto my
Začátek narace:	...přihlížejíce k přeslavným službám...
Konec dispoice:	...tři sta oděnců nebo vyplatil tři sta hřiven.
Začátek kordorace:	K trvalé paměti a moci...
Začátek svědečné řady (součást kordorace):	Této věci svědkové jsou tito...
Datace	Stalo se toho roku od vtělení Páně...
Léta panování:	v patnácté indikci,
Aprekace:	Amen.

Poznámka k formátování

Doplňující otázky a nevyplněná tabulka částí listiny jsou na samostatné stránce, aby se daly snadno vytisknout jako pracovní list.

Poznámka k autorskému právu

Zveřejněním *latinského textu* Fridricha II. nedochází k porušení autorských práv zcela přirozeně (a to včetně jejich edice) vzhledem k časovému odstupu od smrti autora i úřednímu charakteru. Totéž platí pro jeho *zveřejnění v edici Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae II* Gustava Friedricha z roku 1912. Nehledě na skutečnost, že sama Zlatá bula sicilská byla fakticky zveřejněna 1212, tudíž ani nemůže jít o případ „prvního oprávněného vydání dosud nezveřejněného díla“ s dobou ochrany 25 let. Navíc viz dále.

Český překlad je chráněn 70 let¹¹ po smrti jeho autora. Gustav Friedrich zemřel v roce 1943. Doba 70 let se počítá od 1. dne roku následujícím po roce, v němž došlo k rozhodné události¹² – tedy od roku 1944. Práva dědiců tak uplynuly rokem 2014 a *počínaje rokem 2015 by měl být Friedrichův překlad volným dílem v plném svém rozsahu, nedojde-li k úpravě zákonných norem*.

Originál listiny je uložen ve Státním ústředním archivu ve fondu Archiv české koruny, inv. č. 2. Publikoval ji G. FRIEDRICH¹³, *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae* 2, 1912, str. 92, č. 96. Ve Friedrichově překladu je otištěn v publikaci K. DOSKOČIL¹⁴, *Listy a listiny z dějin československých 869 — 1938*, Praha 1938, str. 17, č. 7.

¹¹ Zákon č. 121/2000 Sb, § 27 odstavec 1

¹² Zákon č. 121/2000 Sb, § 27 odstavec 7

¹³ viz http://cs.wikipedia.org/wiki/Gustav_Friedrich

¹⁴ viz <http://www.databazeknih.cz/autori/karel-doskocil-11582>

Doplňující úlohy

- Proč se dokument jmenuje Zlatá bula?
- Proč má v přídomku „sicilská“?
- Posuď skutečný význam Zlaté buly Sicilské.
- Posuď, k čemu se zavázal Fridrich II. vůči Přemyslovi a jeho nástupcům.
- Posuď, k čemu se zavázal Fridrich II. vůči českým zemím (jejich velmožům).
- Posuď, k čemu se zavázal Přemysl Otakar I. vůči císaři.
- Posuď, k čemu se zavázal Přemysl Otakar I. vůči dalším osobám.
- Jaký byl poměr mezi Přemyslem Otakarem I. a domácí šlechtou?
- Zjisti, kdo byl onen „blahé paměti král Filip“. Jak se vůbec Přemysl Otakar I. k dané listině dostal? Byla bula z roku 1212 skutečně rokem, kdy získal královský titul?
- Mezi svědky nalezneme člena v budoucnu velmi mocného rodu a jmenovce dvou našich budoucích králů i největšího nepřítele Přemyslova vnuka. O jaké jméno se jedná?
- Zdůvodni lhůtu 6 týdnů pro udělení doprovodu polskému králi.
- Zdůvodni, proč je Přemysl Otakar I. v listině nazýván pouze Otakarem. A proč u něj chybí číslovka?
- Jak se nazývala listina, která definitivně zakotvila v zákonech Říše obsah Zlaté buly sicilské a kdo ji vydal?

Pokus se identifikovat jednotlivé části listiny

Začátek titulatury:

Pomulgace:

Začátek narace:

Konec dispoice:

Začátek kordorace:

Začátek svědečné řady (součást kordorace):

Datace

Léta panování:

Aprekace:

Verše Václava II a Václava Lucemburského

Časová dotace: 1 - 2 vyučovací hodiny.

Vzdělávací cíl: porovnání veršů a nalezení vysvětlení dobových pojmů.

Vzdělávací cíl pro žáky se SVP či SPU: pro žáky se SVP či SPU jsou cvičení v této podobě nevhodná. Zde je nutné, aby učitel nebo i nadanější žáci verše dle instrukcí a dané osnovy převyprávěli a žáci se SVP či SPU poté pracovali s textem klasickým. Poté je možné sledovat stejný vzdělávací cíl. Ze zkušenosti jsou verše pro žáky se SVP či SPU nestravitelné a až demotivující.

Poznámka k otázkám uvedeným pod texty v čítance

Je nutné dát žákům k dispozici vhodné ukázky veršů Ulricha von Etzenbacha a staročeské Alexandrie. Dále budou žáci hledat pojmy na internetu nebo ve vhodně vybrané literatuře. Otázku porovnání stylů autorů vůbec nezadávat žákům se SVP či SPU.

Husitství

Časová dotace: 3 vyučovací hodiny (bez doplňujícího materiálu Kterak Pražané) nebo 2 dvouhodinové semináře.

Vzdělávací cíl: poznání osobnosti Jeronýma a Husa a podstaty artikulí a Bazilejských kompaktát na základě porozumění textu.

Celé tři texty jsou vhodné pro práci žáků se SVP či SPU beze změn.

Odkazuje ke kapitolám v čítance

- O upálení Mistra Jeronýma
- Čtyři pražské artikuly
- Majestát císaře Zikmunda

Poznámky k práci s texty

Otázka a úkoly jsou uvedeny pod danými texty. Ve všech těchto textech se ukázala vhodnost pro práci žáků se SVP či SPU.

- K textu O upálení Mistra Jeronýma: Zde je vhodné jako rozšiřující práci předložit žákům jeden či více vhodných dopisů Jana Husa z vězení v přepsané podobě a na základě dopisů porovnávat osobnost Jeronýma a Jana Husa z různých hledisek, např. argumenty k obhajobě, postoj koncilu, vnímání celého soudu z pozice Jeronýma

a Husa a podobné. Je třeba cílit také na emocionální aspekt, vnímání situace a hrůznou realitu upálení. Právě realitu upálení je třeba nechat žáky poznat na beletristickém líčení úryvku knihy Evangelium podle Jidáše (Uladzimir Karatkevič). Zde je upálení líčeno velmi sugestivně. Vhodné i jako motivační pro žáky se SVP či SPU.

- K textu Čtyři pražské artikuly: Učitel vytvoří návod a osnovu, dle které mají žáci sledovat pravopisné rozdílnosti, nebo vybere části textu, které zadá žákům opravit do současného správného pravopisu. V případě dohledání příslušné pasáže v Bibli a Bibli kralické je nutné navedení učitele.
- K textu Majestát císaře Zikmunda: Zde je třeba porovnat ustanovení s těmi základními v učebnici. Učitel by měl navádět žáky k odpovědi na otázku, v čem byla ustanovení v učebnici důležitá, a s dosahem do budoucna, a proč byla uvedena právě tato a nikoli ta ostatní.

1422 Kterak Pražané o loupeže a kořisti se svádili a bili

Časová dotace: dvouhodinový seminář.

Vzdělávací cíl: podstatou úkolu je seznámení žáků se způsobem čtení prvních tisků vysázených kurentem a práce s vybranými digitálními online archivy. Zároveň povedeme žáka v rozvoji kritického myšlení i vnímání toku času. Nakonec budou žáci muset správně převést datace z gregoriánského kalendáře na kalendář juliánský, kde záchytným bodem může být pohyblivý svátek Velikonoce.

Žáci se SVP či SPU budou potřebovat výraznou pomoc učitele v podobě průběžného vedení, navádění a pomoci, kudy se dál ubírat.

Text nebyl zařazen do čítanky, ale autorům se jeví jako vhodný k doplnění práce a poznání regionálních husitských dějin.

Kronika česká (Václav Hájek z Libočan, 1541)

Pražané před Slawnostij Welikonočnij wygeli z Prahy Wogensky a v Bijlú Sobotu oblehli Miesto Žlutice a hned nazagtřij snažnie gehu dobywali atk až se gehu zmocnili a zbiwsse wniem Lidi bez winny vybrali wssecko Miesto y předmistij a wssecko z Gruntu wypalili take y rozbořili a zase se nawracegijce k Praze o laupeže a korysti se swadili tak až se wespolek bili a mordowali v Wsy Střelokluk a wijce než Sedmdesat gich tu na mijstie zuostalo a mnoho ranienych Sedlacy do Prahy přiwezli.

Vratislavský rukopis (Staré letopisy české):

Potom na veliku noc [12.4.] Pražané dobyli Žlutic města, ale neosadili jeho.

Úmorný list zemana Držky ze Semtěše z 6.5.1423 na původní doklad o prodeji louky pod Mlýňany

....Ztracený, když město vloni na Velkú noc od nepřátel bylo dobyto...

Zdroje a odkazy

FLEIßNER, *Dějiny města Žlutic v chronologickém podání*. Žlutice: Muzejní spolek Žluticka, 2012. 236 s. ISBN 978-80-260-2660-0.

Staré letopisy české z vratislavského rukopisu novočeským pravopisem. Praha: Historický spolek, 1937. xvii, 179 s. s.44

KRAUS Jan, *Žlutické letopisy*. Žlutice: Vlastním nákladem, 2000, s.12

HAJEK Z LIBOCAN, Waclaw. *Kronika Czeska*. Praha:Seweryn, 1541 s. 831. [cit. 2019-02-15]
Dostupné na adrese <http://data.onb.ac.at/rep/105E20F1>

THEOBALT, Zacharias, *Hussiten Krieg*. Norinberk: Halbmayer, 1621, s.214 (226). [cit. 2019-02-15]
Dostupné z <http://mdz-nbn-resolving.de/urn:nbn:de:bvb:12-bsb10353175-2>

Otázky, úkoly a doplňující informace

1. Vyhledej na internetu příslušnou pasáž v Hájkově i v Theobaldově kronice a porovnej je po obsahové stránce. Na který den Theobald určuje vypálení Žlutic?
2. Vysvětli pojmy „Bílá sobota“ a „Velká noc“. Jak probíhají v úplnosti křesťanské Velikonoce a na kdy bývají stanoveny?
3. Novodobí žlutičtí letopisci, Karl Fleissner a Jan K. Kraus, se odkazují na v Čechách narozeného německého luterána Zachariáše Theobalda ze Slavkova, a jeho dílo Hussiten Kreig resp. Bellum husiticum (První vydání ve Wittenberku r. 1609, druhé, přepracované, pak v Norimberku r. 1621). Vypálení Žlutic pražskými husity pak umísťují k datu 27. 4. 1422. (Fleissner) či 13. 4. 1422 (Kraus). Pokus se rozhodnout, které z dat je blíže skutečnosti. Porovnej s edicí Vratislavského rukopisu.
4. Při datování událostí popsanych v původních rukopisech či vydáních je nutné mít na paměti existenci juliánského kalendáře. Urči za pomoci jiných zdrojů, na který den připadla Bílá sobota podle něj a na který podle současného kalendáře gregoriánského. Kdy došlo k přechodu mezi oběma kalendáři v Čechách a Německu? Nabídní vysvětlení pro rozdíl v uváděných datech.
5. Dohledej informace o Hájkovi a o Theobaldovi. Který z nich byl blíže popisovaným událostem a o kolik let? Kdo pravděpodobně čerpal z koho? Měl někdo z nich

k dispozici další, nám ztracené zdroje? Kdo z nich měl blíže ke katolickému vnímání husitské revoluce?

6. Pražané se před útokem utábořili na louce pod městem zvaným „Velikonoční louka“, dnes v oblasti Nádražní ulice. Nalezni na současných mapových a fotografických portálech (např. Mapy.cz, Google maps atp.) Žlutice. Pokus se identifikovat původní historické jádro města a přibližné umístění tábora Pražanů.
7. Co se vlastně u Středokluk odehrálo?

Právo v 15. století až 16. století

Časová dotace: čtyři vyučovací hodiny nebo projekt na dva dvouhodinové semináře.

Vzdělávací cíl: seznámení se s otázkou práva, řešením soudních sporů a správními úřady. Vytvoření edice textu.

Žáky se SVP či SPU je vhodné nezatěžovat vytvořením přepisu textu a prací s gramatikou.

Odkazuje ke kapitolám v čítance

- Otázka práva I: O cti panské
- Otázka práva II: Stát si na svém
- Pravdivý český mentor
- Otázka práva III: Dobří sousedé

Poznámka

Práci s těmito texty lze pojmout dvojím způsobem. Za prvé lze pracovat s jednotlivými texty a plnit úkoly pod texty z čítanky při vyučovací hodině, za druhé je možné otázku práva, cti, správy státu a výchovy spojit v jeden celek – projekt při hodinách semináře. V případě projektu tu jsou nosná témata, která budou žáci postupně zpracovávat.

Témata projektu

- postavení osob uvedených v textech ve společnosti
- druhy funkcí v samosprávě
- tipy soudních sporů
- průběh soudních jednání
- přepis textu o výchově a přátelství
- morálka
- srovnání s dnešní dobou

Při práci na projektu je nutné poskytnout žákům další tiskové materiály a internetové zdroje, dále je možné téma oproti textům v čítance rozšířit. Zde je celá řada možností. Žáky se SVP či SPU se vyplatí nosně zapojit do diskuze o morálce a srovnání s dnešní dobou. V tomto rámci se ukázalo jako vhodné řešit se žáky otázku reálné morálky tehdejší společnosti, důvodů pro takové chování (víra) a stejně tak morálky dnes včetně důvodů chování dnešní společnosti a také vazeb, které má současná společnost na křesťanský svět 15. - 16. století.

1519-1619 - Ve stínu živlů (Život a smrt v královském městě Rakovníce)

Časová dotace: dvouhodinový seminář

Vzdělávací cíl: porozumění textu o regionálních otázkách práva a bezpečnosti. Seznámení se s regionálními kronikami. Vzhledem k velmi konkrétním doplňujícím úkolům je práce zvládnutelná i pro žáky se SVP či SPU a to za předpokladu pomalejšího tempa a průběžné navigace učitele.

Zdroje

Paměti Rakovnické od r. 1425-1639, ed. Josef Emler, Nákladem Královské České Společnosti Nák. Tiskem dra. Ed. Grégra v Praze 1894

elektronicky: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&cat=39&bookid=529>

MACEK, Josef, Jagellonský věk v českých zemích 3-4, Academia, Praha 2002, s.117-119

MACHEK, Václav: Etymologický slovník jazyka českého. Academia, Praha 1979

Poznámka: Autorství obou zachovaných (a nikoliv shodných) rukopisů je neznámé. Předpokládá se, že mezi autory může být konšel (a rychtář) Jan Zahrádka a autorem posl. zápisů pak může být nejspíš měšťan Simeon Arnošt Slánský

Hlavní úkoly

1. S jakými zločiny se setkáváme, jak byly trestány?
2. Vypiš významné osobnosti rodiny Rakovníka (někteří se v zápisech až nápadně často opakují).
3. Jaké nehody čekaly na měšťany a s jakými důsledky?
4. Vytvoř si terminologický slovníček, pracuj s dostupnou literaturou (MACHEK, Václav: Etymologický slovník jazyka českého. Academia, Praha 1979)

Doplňující informace, tipy, vedlejší úkoly

Následuje výběr termínů, které mohou být obsahem slovníčku, doplňující komentáře pro vyučujícího ke konkrétním událostem či tipy na doplňující úlohy, zdroje informací atp.

1490

„...u Rakovníka okradena děvečka o sukni a plášť“

kolem r. 1500 řádila u Rakovníka tlupa z tuláků, ze ševců, zchudlých řemeslníků a zámožných měšťanů z Žatce, majitele domu z Mostu a chalupníka z Bečova. Kradli škorně, holínky, sukno, v Žebráku přepadli farářskou stáj, pobrali koně, jinde šuby a sukně. Jinde se k bandě přidal i venkovský rychtář (1518). Kradlo se vše, co bylo možno prodat nazpátek, často byli do krádeží namočení páni či sousední města nebo tzv. „odpovědníci“ mstící se za konkrétní příkoří (tak byl např. na konci 15. století na Rakovnicku okraden forman přesně o 10 kop grošů, zbytek byl oběti vrácen). Loupežníky mohla přilákat i hádka kupeckých žen ve voze.

MACEK, Josef, Jagellonský věk v českých zemích 3-4, Academia, Praha 2002, s.117-119

1519-1547

pojmy: rychtář, solní peníze, dlažení

doplňující informace:

- „Oheň“ – Rakovník „z gruntu vyhořel“ již v r. 1447.
- „...černidlem a papíry“ – míněno potlačení stavovské vzpoury r. 1547, kdy se Praha poddala Ferdinandovi na milost (následovala četná soudní přelíčení a tresty, jež podlomily suverenitu královských měst).

1554-1558

pojmy: purgmistr, konšelé, spor o silnice.

vedlejší úkol: Co může být obsahem „sporu o silnici“?

1560-1567

pojmy: primas, neděle Invocavit, svrcti, pavlače.

vedlejší úkol: jak mohly pavlače zvyšovat nebezpečí požáru?

doplňující informace:

- *neděle Invocavit*: první (též černá) postní neděle.
- *Kokrdovský dvůr*: r. 1568 jej zakoupilo město se vším příslušenstvím od Jana Slacha mladšího z Hřivic a jeho manželky Kateřiny z Kvítkova.

1571

pojmy: vigilije, obecní šnek, majestáty, monstrance v arše.

vedlejší úkol: jak asi popisovaný pokus o loupež proběhl, co bylo hlavním omylem lupiče?
Proč využil právě období vigilií?

doplňující informace:

- *Vigilije*: vigilie; bdění, zvyk nočních modliteb před významnými svátky.
- rychtář se tento rok jmenoval „*Každej švec*“.

1574

pojmy: kůš, váha, louže.

doplňující informace:

- „*kůš a váha v Zákostelí u louže*“: pravděpodobně koš na vahadle určený k máčení osob nad obecním rybníčkem (louží).

1575

pojmy: obtížné děvečky, domnělé děvečky, rathaus.

doplňující informace:

- *domnělé aneb obtížné děvečky*: děvečky, které byly těhotné, či u nich na to bylo podezření.
- *rathaus*: radnice.

1582

vazba: „*umřelo je přes 6½sta.*“

1585

pojmy: podruzi, fedrovní listina.

1587

pojmy: JMC, JM, Jmsti, mandel.

doplňující informace:

- *JMC*: Jeho Milost Císařská.
- *JM*: Jeho Milost.

- *mandel*: zde pravděpodobně seskupení o patnácti kusech snopů obilí, do kterých se snopy skládaly na poli po svázání posekaného obilí a ve kterých se dosoušely před odvozem do stodol k výmlatu; též ovšem číslo 15 – čtyři mandele pak tvořily kopu (60).

1589

pojmy: světnička, fišmejstři, Den Božího těla.

doplňující informace a úlohy:

- *Kornauský rybník*: již r. 1505 patřil Kornhauzům (Mytous Kornhauz se stal v roce 1481 rychtářem, jeho potomek Václav pak byl ve velkém sporu s městem o téměř sto let později).
- „...mezi sebou Magdalenou pokřtili“: v případě rizika úmrtí novorozeněte směly porodní báby dítě pokřtít i bez přítomnosti faráře.
- „*svisle v ulici Lubenský*“: diskutujte možný význam slova *svisle*. Co a proč mohlo být uřezáno? Po dohledání v literatuře se přikloňte k možnému správnému výkladu – jak by mohlo uřezání těchto *svislí* snížit riziko požáru?

svisel (mužský i ženský rod, množné číslo *svisle*) – mohlo jít snad o přední štít domu, nebo lomenici (Na Hořicku trojúhelníková výplň po obou stranách stodolových vrat, u Litomyšle krov, svislý sloupek ve vazbě domu či štítová deska zakrytá svisle umístěnými deskami (též stodola pro slámu).

Též by mohlo jít o slovo převzaté z německého *zwiesel*. Mohlo by vycházet z označení pro šikmá břevna (krokve) krovu tvořící štít, jež bývala prodloužena, takže tvořila nahoře jakousi vidlici napodobující předhistorické jelení parohy (snad) zastrašující zlé duchy.

Zdroj: MACHEK, Václav: *Etymologický slovník jazyka českého*. Academia, Praha 1979, s.597

1591

doplňující informace a úlohy:

- „*Chasy vandrovní a sedlský drahně se zbíralo*“: po celé 16. století narůstá kriminalita
- *chronostikon*

Festa **Del pVbes CeLebrabat VenCesLaI** - **DIVCLVCLI**

Hortensi **VaCLaVs nasCItVr InDe tVVs**. – **VCLVCIVIDVV**

- *Kornhauz*: městys Mšec nedaleko Nového Strašecí, v té době v majetku Matyáše Štampachu ze Štampachu.

- *Šimfeld (Schönfeld)*: možná Krásno v okrese Sokolov, Žižkovo Pole v okrese Havlíčkův Brod (od r. 1596 v majetku Hertvíka Žejdlice ze Šenfeldu), méně pravděpodobně některé z německých měst.

1592

pojmy: odpovědník.

doplňující informace a úlohy:

- „...ztrestán býti jako odpovědník“: kdo byli „odpovědníci“ a proč byli po dopadení měšťany většinou přísně trestáni?
- *chronostikon*

SkazIL BVh obeC SVšICKV
skrz oheň zVřlvi všeCKV
v zVřlvostI hnlevV svého
ČervenCe dne Devátého

1593-1594

pojmy: šafář, strychy, povězný, fortna, palečnice, kuběna, padoucí nemoc.

doplňující informace a úlohy:

- „vazu ukráceno a prdele nastaveno“: jakým způsobem byli pravděpodobně dotyční potrestáni?
- „kuběna jeho, pravice se býti obtížna“: co o sobě dotyčná žena prohlašovala a jakým způsobem chtěla uvést biřice v omyl? Proč? Odpověď: fingovala těhotenství.
- „od biřicky přehledána“: všimněme si, že ženu prohledávala opět žena! (Manželka biřice?)

1597

pojmy: neděle Laetare, míšeňská kopa.

doplňující informace a úlohy:

- „Havel Moutvička, toho času rychtář“: Havel Moutvička byl rychtářem už v r. 1504 – šlo pravděpodobně o příbuzného. Odhadněte, v jakém stupni spřízněnosti mohl být.

1603

pojmy: polomíle, mandel.

doplňující úlohy:

- jak dopadlo rychtářování Havla Moutvičky?

1604

pojmy: strych, žejdlík, věrtel, bílé řídké pivo

doplňující informace a úlohy:

- *strych (korec, měřice)*: stará česká míra obsahu a objemu pro sypké látky. 1 korec pražský (český) odpovídal cca 93 litrům (tedy 4 věrtelům či 16 měřičkám či 32 achtlům či 48 pintám). Od roku 1764 byl stanoven jeden korec na 93,54 litru (normálou byla nádoba o výšce 40,8 centimetru a dutém průměru cca 54 centimetru) či 93,58 až 93,59 litrů. V některých oblastech se hodnota výrazně lišila. Například v Kutné Hoře činil jeden korec 139 litru, v Litoměřicích 4/3 pražského korce, tedy 124 litrů, v Litomyšli 93,23 litrů, v Mělníce 125 litrů, v Písku 96 litrů nebo 102 litrů a v Turnově 140 až 146 litrů. Jako jednotka plochy představoval (staročeský) korec – též jitro – 0,28 ha, tedy 8 112 čtverečních loktů či 2 837 m². Býval vyměřován jako obdélník jedenkrát tři provazců po 52 loktech (tedy 3 čtvereční provazce). Od roku 1765 pak činil jeden korec 2 877,5 m², tedy 0,5 vídeňského jitra. Existoval též viniční korec (2 865 m², tedy 2 čtvereční viničné provazce, tedy 8 192 čtverečních loktů).
- *věrtel*: cca 23,40 litru nebo 49 či 50 žejdlíků, což odpovídá hodnotě 23,5 litru pro 49 žejdlíků a 25,2 litru pro 50 žejdlíků. Hájkova kronika uvádí jednotku věrtel jakožto jednotku užívanou pro kapaliny ve velikosti 1 věrtel = 248 litrů, což je 128 pint – což je tzv. pivní sud (jednotka).
- *žejdlík*: stará česká objemová jednotka používaná jak pro kapaliny, tak pro sypké látky. 0,4803 litru nebo 0,4765 litru. (vídeňský žejdlík obsahoval 0,3537 litru)
- Přepočítej na dnešní přibližné míry 2 strychy žita, 2 strychy ječmene, 1 strych hrachu, 2 žejdlíky másla, 2 věrtel piva.

1607 – 1611

pojmy: mandlír pláten, spilka, kolo paleční.

1542 - Krištof Jandorf z Jandorfu přijímá v léno Bernartice

Časová dotace: dvouhodinový seminář.

Vzdělávací cíl: vypátrání informací o osobě a panství Gendorfa z Gendorfu, vytvoření mapky. Seznámení se s regionálními kronikami.

Vzhledem k velmi konkrétním doplňujícím úkolům je práce zvládnutelná i pro žáky se SVP či SPU, a to za předpokladu pomalejšího tempa a průběžné navigace učitele, zároveň vzhledem k regionálnímu tématu práce velmi motivující.

Zdroj

Trutnovské desky manské, in. Archiv český 15, Praha 1896, s.499-501.

online: <http://147.231.53.91/src/index.php?s=v&cat=10&bookid=822&page=502>

resp.: <https://books.google.cz/books?id=2WlBQAAMAAJ&dq>

Další k období předcházející tématu

VOHRYZEK, Stanislav. *Středověká kolonizace Trutnovska pány ze Švábenic* [online]. Brno, 2006 [cit. 2017-12-22]. Dostupné z: <http://is.muni.cz/th/108828/ff_b/>. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce Libor Jan.

online: https://is.muni.cz/th/108828/ff_b/Prace.pdf

7. října 1539 byly z rozkazu Ferdinanda I. přeneseny Trutnovské desky manské k Deskám dvorským.

1540: Seznam se se zněním manského slibu pro město Trutnov (odstavec 1-2)

Úlohy (samostatný výzkum žáků, rozdělit, vzájemně si pak představí)

1. Kdo byl Jan starší z Lobkovic a na Zbiroze?
2. Seznam se s osobností Kryštofa Gendorfa z Gendorfu (původně psán foneticky jako Křištof Jandorf z Jandorfu) a jeho vlivu na Ferdinandově dvoře. Jakou úlohu sehrál...
 - a) při opětovném připojení oblasti Horní Blatné v Krušných horách k českému státu?
 - b) při těžbě zlata v Jílové?
 - c) ve sporu mezi Šliky v Jáchymově a Ferdinandem I.?
 - d) v rozvoji města Vrchlabí?
 - e) v dějinách města Trutnov?
3. Jaké zastával Kryštof Gendorf v Čechách úřady a proč je přes odpor domácího panstva a třetího stavu z rukou Ferdinanda I. získal a udržel?

4. Vytvoř si mapku okolí Trutnova a vyznač vesnice, jež Kryštofu Gendorfovi na základě manského slibu z r. 1542 připadla. Odliš vesnice spadající pod léno Žacléře od vesnic spadajících pod léno Trutnova.
5. Nalezni mezi nimi Bernartice.
6. Vyhledej na mapě 19. století Poršice. Že jde o Poříčí lze dohledat pouze v rejstříku Archivu českého č. 15, jinak internet k 22.12.2017 v případě Trutnova mlčí. Lze ale odhadnout právě z německého názvu!
7. Dohledej zaniklé obce a důvod jejich zániku

Poznámky

- 1) *JM* – Jeho Milost; *JM Kská* – Jeho Milost Královská.
- 2) Již 16. května přiznává manský slib na část Gendorfem přijatých vsí a dvorů Adam Zilvar z Pilníkova (Žďár, Hertvíkovice, Střítež, Petřikovice, Chvaleč, Slavětín, Bezděkov, několika dvorů v Humburcích, Vuoblanově a plateb z dvorů v Uoblanově, Poříčí a Kryblicích). Ještě 4. května byli přítom podle svědečné řady jednoho z usnesení Jan starší z Lobkovic, Kryštof Gendorf z Gendorfu (Jandorfu) a Adam Zilvar z Pilníkova společně přítomní zasedání Českého sněmu v Praze. Lze předpokládat, že oba manské sliby budou s danou příležitostí souviset.
- 3) Vesnice označené (*) byly v prodejní listině mezi Heřmanem ze Šumburka (prodávající) a bratry Vilémem Grušinou a Janem z Lichtemburka z roku 1521 uvedeny výslovně jako pusté. *Trutnovské desky manské*, in. Archiv český 15, Praha 1896, s.465
 - *Babí Trautenpach*: dnešní Babí, část Trutnova, dříve též Trautenbach.
 - *Bečkov*: též Poczkow, Potschtrof, Potschendorf, dnes část Bernartic.
 - *Bechartice*: dnešní Bernartice. Dříve též Bernarthicz, Bernsdorf, Bernhartsdorf.
 - *Bezděkov*: do 1980 osada Lhoty, dnes v rámci Lhoty čtvrtí Trutnova. (*)
 - *Bryblice*: dnes Kryblice, část Trutnova. Dříve též Kriebnitz či Chřiblice.
 - *Býchory*: Snad osada Rýchory (německy Rehorn) u Žacléře.
 - *Hertvíkovice*: dnes část obce Mladé Buky, dříve též Hertmannsdorf.
 - *Humburk*: snad dnešní Bojiště, část Trutnova. Dříve též Svojší, Svojšov, Vojší, Hohenburg, Hohenbrück, Humburky.
 - *Kalná Voda*: dnes část obce Mladé Buky, dříve též jako Trübenwasser.
 - *Krynstorf*: dnes Křenová, část Bernartic. Dříve též Krymštorf, Krinsdorf. (*)
 - *Kvalič*: Chvaleč, dříve též Kvalč, Qualisch. (*)
 - *Kynigshan* : dnešní Královec, dříve též Königshain. (*)
 - *Lampersdorf*: dnešní Lampertice.

- *Lisečiny*: čteno snad [lyšečiny], dnešní Dolní a (nebo) Horní Lysečiny, části obce Horní Maršov. Dříve též Nieder a Ober Kolbendorf.
- *Maršov*: nejspíše dnešní Horní Maršov (dříve Marschendorf), nelze vyloučit i část Dolního Maršova, jenž je dnes částí Svobody.
- *Mladé Buky*: dříve též Jungbuch.
- *Olešnice*: dnešní Zlatá Olešnice, dříve též Olešná či Golden Öls. Nezaměňovat s Horní a Dolní Olešnicí.
- *Petřkovice*: dnes část obce Chvaleč. Dříve též Petersdorf.
- *Poršice*: dnes Poříčí, místní část Trutnova. Původně Poretch, německy Parschnitz.
- *Sklenařovice*: dnes na místě zaniklé obce přírodní rezervace Sklenářovické údolí, součást Mladých Buků. Dříve též Stklenařovice, Glasendorf.
- *Slavatín*: dnes Slavětín, část obce Radvanice. Dříve též *Slatin*. (*)
- *Staré město*: dnes Horní a Dolní Staré město, část Trutnova. Dříve osada Úpa na cestě do Slezska přes Žacléř. K němu náležela. Po přeložení stezky přes Bernartice a vzniku nové Úpy Druhé (nad níž je založen hrad Trutnov a později též město Trutnov) také Úpa První, později snad Stará ves, a dále Starý Trutnov, či německy Oberaltstadt a Niederaltstadt.
- *Střítež*: dnes část Trutnova. Dříve též Burkersdorf.
- *Šacléř*: hrad (později město) Žacléř (s okolním příslušenstvím). Dříve též Bornflos, Barenstadt, též německy Schatzlar.
- *Valběřice*: s ohledem na polohu na mapě i v rámci výčtu nejspíše Horní a Dolní Albeřice (Ober a Nieder Albendorf), dnes součástí Horního Maršova. Druhé Albeřice v okolí – dnes polský Okrzeszyn (Albendorf, krátce Albinów) – nedaleko Petřkovic a Chvaleče jsou málo pravděpodobné.
- *Vermířovice*: později též Vernířovice, zemědělská obec náležející do r. 1848 k Babí, poté k Prkennému Dolu, po r. 1945 zbořeny. Německy Wernsdorf.
- *Voletiny*: dnes část obce Trutnov. Dříve německy Wolta. (Nové Voletiny jsou pozdějšího vzniku).
- *Vovlanov*: dnes část Trutnova. Dříve též Weigelsdorf.
- *Žďáry*: snad Horní Žďár (dříve Sohrau, Saar, též Soor, Zárov) a jeho část Dolní Žďár, dnes část obce Trutnov.

Oldřich Prefát z Vlkanova

Časová dotace: 3 vyučovací hodiny nebo dvouhodinový seminář.

Vzdělávací cíl: seznámení s osobou Oldřicha Prefáta z Vlkanova, způsobem cestování a vytvoření mapy cesty.

Celá práce s textem se ukázala jako vhodná pro práci žáků se SVP či SPU, vytvoření mapy a čtení z mapy dějepisné a zároveň zeměpisné jako velmi problematické.

Odkazuje ke kapitolám v čítance

- Cesta tam a zase zpátky
- Smlouva patrona s poutníky
- O způsobu navi

Žáci pracují a čtou s porozuměním. Vypracovávají otázky pod textem.

Nosná témata

- Oldřich Prefát z Vlkanova, délka a mapa
- Způsob cestování a tiskové ztvárnění cesty

Poznámka

Je nutné poskytnout dějepisné atlasy společně se zeměpisnými. Žáci mají za úkol sestavit mapu cesty na základě textu. Zde důraz i na estetický vzhled mapy. Při té příležitosti ukázat staré mapy jako umělecká díla a navést žáky k vytvoření takového „uměleckého díla“. Upozornit na základní pravidla tvorby map (generalizace) a stanovit určitý návod jakou cestou se ubírat.

Doplňující úkol

- Žáci pátrají na internetu a v literatuře po způsobu tehdejšího cestování, tedy po dopravních prostředcích a po obtížích, které při používání takových prostředků nastávaly.

Práce s texty ohledně cestování společně s vytvořením mapy je velmi oblíbená (i u žáků se SVP či SPU). Je tu výrazný mezipředmětový aspekt (zeměpis, výtvarná výchova, matematika).

Rudolfův majestát

Časová dotace: 1 - 2 vyučovací hodiny.

Vzdělávací cíl: seznámení s majestátem, vytvoření převyprávěné verze, s kterou následně budou pracovat žáci se SVP či SPU prostřednictvím jednoduchých otázek.

Žáci se SVP či SPU luští i zakódovaný text, přičemž je nutné počítat s o hodně delší dobou. Následně si i tito žáci čtou text a odpověď na otázku, „co dokument zaručoval“ hledají pomocí podrobné nápovědy učitele. Nápověda je vedená v podobě upozornění na část textu, kde je odpověď. Takto různě pojatou práci se srovná čas pro všechny žáky.

Úvodní úkol

Žáci vyluští zakódovaný text složený z přesmyček.

ZAKÓDOVANÝ TEXT

ERPTEV KOUR 0196 ILHDAOS
AVVOSTÉ RVNÍEZOPT ÝCHVS
ŽÁNOBNECHÝKS A OPLITIÝCHKC
DBOVSO

Úkoly k textu

1. Zjistěte, jak se jmenoval dokument, který potvrdil vyluštěnou větu a kdo ho vydal.
2. Přečtěte si dokument v čítance v původním znění a zjistěte, co hlavního zaručoval.
3. Následně žáci vypracují úkoly pod textem v čítance a převypráví svými slovy a písemně vyvedou do podoby dle instrukcí učitele takové, aby s textem mohli pracovat další žáci (žáci se SVP či SPU).

Úkoly pro žáky se SVP či SPU (pracují již s přetvořeným textem)

Najděte i další skutečnosti, které majestát zaručoval, a to dle následujícího návodu:

- Jakých stavů se majestát týkal?
- Co mohli s arcibiskupem tyto stavy konati?
- Co mohli činiti s univerzitou?
- Jaká práva měla být dána také selskému lidu a městům?

Učitel může vymyslet více otázek a text podrobněji rozvést.

Po zvyku českém I (Karel starší ze Žerotína)

Časová dotace: 2 vyučovací hodiny nebo dvouhodinový seminář v případě práce s tímto textem. Lze ovšem pojmout projektově jako téma Bílá hora. Poté se jedná o dlouhodobou badatelskou činnost = 3 – 4 dvouhodinové semináře.

Vzdělávací cíl: poznání osobností české šlechty doby před Bílou horou a významných událostí tehdejší doby. Seznámení speciálně s osobou Karla staršího ze Žerotína.

Žáci se SVP či SPU s níže uvedenou instrukcí a pomocí učitele práci bez problému zvládnou.

Odkazuje ke kapitolám v čítance

- Po zvyku českém I (využít lze ovšem i v dalších kapitolách pojednávající o období stavovského povstání.)
- Střípky I
- Střípky II

Poznámka

Materiál obsahuje stručné biografie jednajících postav, popisy míst a případné vysvětlivky v pořadí, v jakém se s nimi setkáváme v textu. Jeho úkolem je poskytnout rychlou oporu vyučujícím i žákům při práci s čítankou.

Hartvík ze Sittenu (7. 7. 1563 – 31. 1. 1622): vrchní hejtman knížectví krnovského, vyslanec slezských stavů v Polsku, Prusku, Dánsku a Praze, diplomat a poradce Jana Jiřího Krnovského.¹⁵

Slavata: míněn Vilém Slavata z Chlumu a Košumberka (1. 12. 1572 – 19. 1. 1652). V popisované době zastával úřady Nejvyššího zemského sudího, prezidenta České komory a královského místodržícího Čech.

Smečanský: míněn Jaroslav Bořita z Martinic (6. 1. 1582 – 21. 11. 1649). V popisované době zastával úřady dvorského maršálka, karlístejnského purkrabího (za pány) a královského místodržícího Čech. „Smečanským“ je Žerotínem nazýván dle středočeského města Smečno (nedaleko Kladna a Slaného), jež zdědil již jako dítě. Přestože se město od svého povýšení r. 1510 až do 19. století mělo jmenovat *Muncifaj* (z latiny, Buková hora), evidentně se toto jméno neuchytilo ani mezi současníky (viz např. Žerotín či popis Českého království od Pavla Stránského ze Zápské Stránky v díle *Český stát - Okřik* z r. 1633).

ze Šterberka: míněn Adam II. ze Šternberka (* před 1560 – 10. 4. 1623). V popisované době zastával úřad nejvyššího purkrabího. Viz též *Rudolfův majestát*.

¹⁵ Viz např. heslo z pera Josefa Gebauera na webu <https://is.muni.cz/www/martin.kotala/scripts/detaile26d.html>

Popel: míněn Matouš Děpolt Popel z Lobkovic (21. 9. 1564 – 11.10. 1619). V popisované době byl místodržícím Českého království, též hejtman prácheňského kraje a velkopřevor johanitského řádu. Pocházel z duchcovské větve šlechtického rodu Popelů z Lobkovic.

Pavel z Říčan: († po 1627). Později patřil mezi stavovské direktory. Účastníkem defenestrace byl i jeho příbuzný Jan Litvin (syn humanisty Václava z Říčan).

sekretář Filip: míněn Filip Fabricius Platter (asi 1570 – 1631), zaměstnanec pražské dvorské kanceláře. Roku 1608 povýšen do rytířského stavu jako Fabricius z Rosenfeldu.

Jeho císařská Milost: míněn Matyáš Habsburský (24. 2. 1557 – 20. 3. 1619). Císař římský (1612–1619), král český (jako Matyáš II. 1611–1619), uherský a chorvatský, markrabě moravský a arcivévoda rakouský (1608–1619). Od r. 1617 spolu se zvoleným nástupcem Ferdinandem (II.) Štýrským.

Majestát: míněn Majestát za náboženskou svobodu známý jako **Rudolfův majestát** z 9. 7. 1609 (viz).

dopis z 21.5.: dopis, jímž císař zakazoval českým stavům svolat sněm (viz). Autorem kritického dodatku, jenž byl přičítán Martinicovi se Slavatou, byl nejspíš Melchior Klesl (Khlesl) (19. 2. 1552 – 18. 9. 1630), kardinál a biskup vídeňským a kancléř Matyáše II. Později byl paradoxně Ferdinandem II. uvězněn za politiku příliš nakloněnou protestantům.

dopis z 23.5.: výslovný zákaz byl zmírněn na žádost o odklad, obsah dopisu fakticky tentýž (viz).

rušitele míru a obecného pokoje: faktické obvinění z vlastizrady.

Zelený pokoj: místnost, kde se odehrávaly sněmy. Po modlitbě a poradě v tomto pokoji se stavy vydali za místodržícími do Ludvíkova křídla.

karlštejnský purkrabí: Původně správce hradu Karlštejn, později jeden z nejvyšších zemských úředníků (10. a 11. místo z 12). Voleni dva, jeden za panský a jeden za rytířský stav. S úřadem byl spojen vysoký příjem (pouze pro toho, který sloužil déle; druhý zastával úřad jako čestný) – ve druhé dekádě 17. století byl výnos z úřadu 8 000 zlatých ročně. Od roku 1604 se v úřadu za panský stav střídali Vilém Slavata z Chlumu (viz **Slavata**), Jaroslav Bořita z Martinic (viz **Smečanský**) a Matyáš Jindřich Thurn (viz **hrabě Thurn**). Za rytíře zastával úřad v letech 1619-1620 Jindřich Otta z Losu, jeden z popravených během exekuce 1621). Úřad zrušen 1625.

pernštejnský dům: obou místodržících se ujala paní Polyxena z Lobkovic (1566-1642) rozená z Pernštejna, vdova po někdejším nejvyšším purkrabím (1570-1592) a mocném Rožmberkovi Vilémovi z Rožmberka (1535-1592), od r. 1603 provdaná za nejvyššího

kancléře království českého Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic (jejich syn je předkem dnes žijících Lobkoviců). Cílevědomá a energická zastánkyně katolické strany.¹⁶

„**Ježíš, Maria**“: ironizující tón usvědčuje Karla staršího ze Žerotína z renesančního nadhledu a humanistické podstaty jeho smýšlení.¹⁷

nejvyšší purkrabí: nejvyšší purkrabí Království českého (nejvyšší zemský purkrabí), původně pražský purkrabí (purkrabí Pražského hradu) v období stavovského státu nejvýznamnější zemský úředník. Předseda zemského sněmu, zemského soudu a velitel zemské hotovosti. Dosazován přímo králem na doživotí. Při korunovaci a pohřbu krále reprezentoval českou státnost. Od Marie Terezie začíná ztrácet faktickou moc, přesto zůstával prvním mužem země. Úřad byl zrušen r. 1848. V roce 1618 byl nejvyšším purkrabím Adam II. ze Šternberka.

hrabě Thurn: Hrabě Jindřich Matyáš Thurn (14. 12. 1567 – 28. 1. 1640): jeden z vůdců stavovského povstání a hlavních iniciátorů defenestrace z roku 1618. Po porážce stavů unikl do exilu. Česky nehovořil, přesto se podílel r. 1609 na boji o vydání Rudolfova Majestátu (viz **Majestát**), stejně jako na boji proti pasovským (1611). Odmítnutí Ferdinanda II. Štýrského jej stálo titul karlíštejnského purkrabího (stavy mu udělily titul evangelického defensora). Během povstání nosil spolu s Jiřím Fridrichem Hohenlohe nejvyšší vojenskou hodnost generálajtnanta stavovského vojska. Po Bílé hoře bojoval na straně odpůrců Habsburků v exilu. Vedl literární spor o výklad událostí se Slavatou. Zemřel v Livonsku (dnešní Estonsko) jako velitel tallinské pevnosti, kde je v katedrále Panny Marie též pohřben.

paní kancléřová: výše zmíněná Polyxena z Lobkovic (viz **pernštejnský dům**).

Sekretář Michna: Pavel Michna z Vacínova (1589 – 26. 8. 1632), sekretář v České kanceláři. Mezi stavy velmi neoblíben, označován za rušitele míru.¹⁸ Viz též **Majestát**.

Prešpurk: dnešní Bratislava, v letech 1536 – 1784 hlavní město Uher (Budín byl obsazen Turky).

Brandýs: míněn Brandýs nad Orlicí, v roce 1624 v něm pobýval i Jan Amos Komenský, když v něm sepsal díla *Labyrint světa a ráj srdce* a *Hlubina bezpečnosti*.

16 Nejnověji např. RYANTOVÁ, Marie. *Polyxena z Lobkovic: obdivovaná i nenáviděná první dáma království*. Vydání první. V Praze: Vyšehrad, 2016. 521 stran, 8 nečíslovaných stran obrazových příloh. Velké postavy českých dějin; svazek 20. ISBN 978-80-7429-527-0

17 Nejnověji např. KNOZ, Tomáš. *Karel starší ze Žerotína: don Quijote v labyrintu světa*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2008. 365 s., [8] s. barev. obr. příl. Velké postavy českých dějin; sv. 11. ISBN 978-80-7021-956-0.

18 BOUČEK, Jan. *Pavel Michna z Vacínova*. Praha, 2011. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta. Vedoucí práce Jaroslav Čechura. dostupné online na: <https://is.cuni.cz/webapps/zcp/detail/72991/?lang=cz>

Žáci čtou s porozuměním texty a plní úkoly pod nimi. Seznamují se prostřednictvím úkolů s osobnostmi Karla staršího ze Žerotína, jeho politickými i humanistickými názory. Učitel by zde měl vyzdvihnout politický význam a činnost na Moravě v době před Bílou horou i během stavovského povstání. Texty mají informovat o celkové atmosféře doby a osobnostech, které se stavovským povstáním souvisí.

Doplňující úkoly

- Žáci pátrají po osudech všech aktérů z textů po Bíle hoře a během třicetileté války. Upozornit na zajímavé a velmi pestré osudy těchto lidí.
- Žáci hledají příčiny jednání a osudů těchto osobností a diskutují o tom.
- Žáci se pokusí předpovědět vývoj života vybraných osobností v případě, že by se politicky nasměřovali opačným způsobem.

Po zvyku českém III (Vilém Slavata)

Časová dotace: 1 vyučovací hodina.

Vzdělávací cíl: čtení textu s porozuměním, seznámení s pozadím stavovského povstání.

Žáci prostě vypracují otázky pod textem. Poté opět přečtou text a ve čtveřicích si připraví převyprávění českého stavovského povstání na základě textu. Poté obdrží novodobé líčení událostí a obě verze porovnají. Hledají rozdíly v textech a naleznou tak potvrzení nebo vyvrácení odpovědi v úkolu 1) pod textem. Pracuje se ve skupinách. Záleží na učiteli, jak rozdělí skupiny a dle jaké osnovy budou skupiny pracovat (možností je mnoho). Žáci se SVP či SPU se mohou bez problémů uplatnit. Je dobré jim vytipovat přiměřený úkol, který budou v rámci skupiny plnit a tím přispějí ke zdatu celé skupiny.

Po zvyku českém III a IV (Vilém Slavata)

Časová dotace: 2 vyučovací hodiny.

Vzdělávací cíl: čtení textu s porozuměním, seznámení s pozadím stavovského povstání. Získání podrobné představy o stavovském povstání.

Žáci vypracovávají otázky pod texty v čítance.

Zdroje

ed JIREČEK Josef, Paměti nejvyššího kancléře Království českého Viléma hraběte Slavaty, od L. 1608 do 1619, 1. díl. Praha 1866, s.81-94

Faksimilie:¹⁹ http://www.manuscriptorium.com/apps/index.php?direct=record&pid=AIPDIG-NKCR_XXIII_C_48_23I7LN2E-cs

Poznámky

Žáci mají možnost seznámit se s ručně psanou novohumanistickou kurzivou na faksimilii rukopisu (viz výše). Událostem předcházejícím vyhození pánů Slavaty a Martinice a písaře Fabricia z oken královské kanceláře se velmi obsírně věnuje ve svých Pamětech i jeden z přímých účastníků – sám defenestrovaný Vilém Slavata. V prvním díle popisuje samotný průběh defenestrace, ve druhém se pak vrací k událostem defenestraci předcházejícím.

Formou polemiky s textem rozšiřovaným hrabětem Thurnem popisuje velmi podrobně jednotlivá vyjádření účastníků. Snaží se vyvrátit každé jedno obvinění, jež na účet jeho i Martinice v Kanceláři toho dne zazněla, a to především ta týkající se postoje obou pánů k tzv. Amnestii z r. 1609 (tu také obsírně rozebírá, včetně průběhu někdejšího jednání o ní, viz též 1. díl pamětí, ed JIREČEK Josef, *Paměti nejvyššího kancléře Království českého Viléma hraběte Slavaty, od l. 1608 do 1619*, 1. díl. Praha 1866, s.405-423, kde nalezneme i znění daného dokumentu), dále pak rozebírá otázku obou císařských dopisů zakazující stavům sněmovat, otázku Slavatova údajného náboženského nátlaku na obyvatelstvo Jindřichova Hradce, převzetí karlštejnského purkrabství po Thurnovi, ale i soudním procesem s Václavem z Vchynic. Kromě toho Slavata opisuje výtky přečtené v kanceláři Pavlem z Říčan a zabývá se problematikou uplatnění majestát v případě poddaných kláštera na konkrétním případě Broumovských, kterýžto byl záminkou ke svolání císařem nepovoleného stavovského sněmu v Koleji Karla IV.

Slavata přikládá k podpoře svých tvrzení též opisy příslušných dokumentů. Ty se tak dostávají v edici Pamětí též k rukám čtenářů, s výjimkou výše zmíněných císařských listů, jež byly z edice vypuštěny s odvolávkou na jejich plné uveřejnění v díle P. Skály ze Zhoře. Z těchto dokumentů stojí za zmínku též pozdější vyjádření Jáchyma Šlika k jeho účasti na celé události. Slavata nakonec vyvozuje, že události z 23. 5. 1618 v Kanceláři české nebyly vyvolány otázkou náboženskou (ta měla být jen záminkou), nýbrž politickou, stejně jako že rozhodnutí o vyhození obou pánů z oken bylo Jindřichem Thurnem dopředu naplánováno a sama defenestrace byla zinscenována tak, aby znemožnila přítomným stavům (takto spoluvíníkům) přejít na stranu císařskou.

Do jisté míry pikantní je pak popis osudů samotné Slavatovy relace císaři o událostech v Kanceláři české z 23. 5., již sepsal ve svém azylu u paní Lobkovicové a kde ji sám Slavata zapůjčil manželce Jindřicha Thurna domů k nahlédnutí, aby se dostala v opisech do rukou nejenom samotného Thurna, ale díky prostořekosti posla Thurnové do rukou direktorů.

79 Rukopis byl pořízen Ferdinandem Janem Fantou pro plaský klášter před rokem 1789.

Ve věci karlštejnského purkrabí však jistě není bez zajímavosti, že ani Thurn, ani Slavata nezmiňují 8 000 zlatých ročně, jež náležely tomu ze dvou karlštejnských purkrabí (jeden byl jmenován z řad rytířů, druhý z řad pánů), který svou funkci vykonával déle či častěji...

Podrobněji viz: ed JIREČEK Josef, Paměti nejvyššího kancléře Království českého Viléma hraběte Slavaty, od l. 1608 do 1619, 2. díl. Praha 1868, s.83-180.

Ve stínu války: Třicetiletá válka a královské město Rakovník

Časová dotace: 1 vyučovací hodina.

Vzdělávací cíl: čtení textu s porozuměním, poznání každodennosti armád na příkladu regionu, schopnost zasadit informace z textu do obecných souvislostí.

Práce s atlasem, učebnicí a časovou přímkou

Práci s textem by mělo předcházet splnění následujících úkolů:

Úkol 1

- a) Jaký stát hrál vůdčí roli v boji proti Habsburkům v letech 1630-35?
- b) Jak se nazývá tato fáze války?
- c) Zapište do časové přímky.
- d) Jak se jmenoval švédský král?
- e) Kam až se dostali Švédové v Čechách?
- f) Kde byli Švédové definitivně poraženi? Zároveň je to místo smrti švédského krále.
- g) Zapište do časové přímky tuto událost.

Úkol 2

- a) Zjistěte, kdo porazil Švédy a proslavil se jako vojevůdce! Odpovězte celou větou.
- b) Jaké vyznával náboženství, jak se obohatil, koho porazil?

Úkol 3

- a) Jaký stát se přidal do války proti Habsburkům?
- b) Jak se nazývá tato fáze války a jak dlouho trvala? Zapište do časové přímky!
- c) Proč chyběl Habsburkům Albrecht z Valdštejna? (viz učebnice)
- d) Proč byl odklizen? (viz učebnice)
- e) Jak skončila válka?

Úkol 4

- a) Nadepište do sešitu: „Zbraně třicetileté války“.

- b) Vypište zbraně z atlasu!
- c) Co to byly muškety a jak se používaly?
- d) Jak se nazývali jezdci ve třicetileté válce?
- e) Jak vypadala výstroj a výzbroj jezdců?

Následuje přečtení textu o městě Rakovníku a splnění úkolů pod textem. Na regionálním příkladu si žáci doplní informace o třicetileté válce a prostřednictvím regionu naváží užší vztah k tématu.

Konec světa bude v Rakovníce

Časová dotace: 1 vyučovací hodina.

Vzdělávací cíl: čtení textu s porozuměním, zjištění o představě o konci světa po třicetileté válce.

Jedná se o krátký a jednoduchý text vhodný i pro žáky se SVP či SPU. Žáci čtou s porozuměním a plní otázky pod textem. Na závěr je vhodná debata o konci světa a náhledech na tuto problematiku dnes a debata o vizích a předpovědích o konci světa. Toto je velmi oblíbené téma s přesahem do planetární geografie a filozofie.

Patent o zrušení nevolnictví - Josef (L.S.) a reakce

Časová dotace: 2 vyučovací hodiny.

Vzdělávací cíl: seznámení se se zásadním dokumentem monarchie a reakcí panstva na tento dokument. Běžná práce s textem – přečtení a vypracování otázek. Žáci se SVP či SPU vypracovávají základní otázky pod textem.

Otázky a úkoly

1. Z textu zjisti, jaké všechny svobody tímto nařízením poddaní získali!
2. Jaké povinnosti jim i nadále zůstaly?

Doplňující úkoly

- Vyberte všechna staromódní a cizí (nesrozumitelná) slova a pomocí vyhledávání v literatuře se pro ně pokuste najít vysvětlení!
- Vyberte souvětí, v nichž se tato slova vyskytují a po vyhledání a pochopení jejich významu přetvořte souvětí tak, aby jim rozuměl dnešní člověk.

Běžná práce s textem – přečtení a vypracování otázek

1. O jaké císařovně se hovoří v první části?
2. Jak moravské stavy popisují sedláky?
3. Po jakých opatřeních proti poddaným je v textu voláno

Další práce

Žák se vcítí do situace šlechty – pánů. Učitel pomůže navodit tu situaci a žák zdůvodní všechny skutečnosti, které se na patentu Josefa II šlechtě nelíbily, tedy napíše, co negativního šlechtě přinesly a následně rozebere, zda skutečně v budoucnu šlechtě ničily život. Následně vymyslí možnosti, jak se mohla s těmito negativními důsledky šlechta vyrovnat.

1813-1814 Z dopisů Klemense Metternicha a Vilemíny Zaháňské

Časová dotace: 1 vyučovací hodina nebo dvojhodinovka semináře.

Vzdělávací cíl: pochopení názorů Metternicha a Zaháňské, poznání dobové korespondence.

Pro práci s textem ideální tyto úryvky dopisů. Žáci se seznámí s vazbou evropského politika na náš kraj a s jeho soukromými názory na politiku. Vhodné i pro žáky se SVP či SPU.

Zdroje

ed. ULLRICH Maria, *Bon jour, mon Amie (Milostné dopisy knížete Metternicha a kněžny Zaháňské)*. Bonus A, Brno 1997, s.336-337, 347, 361 a 395 v překladu Ladislavy Miličkové a Petra Kylouška

Další doporučená literatura

ed. PAVLÍKOVÁ Děvana, *Má drahá, hříšná láska (Dopisy Kateřiny Vilemíny vévodkyně Zaháňské lordu Frederiku Lambovi 1814-1815)*. ARSCI, Praha 2010, 238 s.

Hlavní úkoly

- Diskutujte po přečtení textu na téma republiky, monarchie, demokracie a absolutismu. Nechejte žáky klást argumenty, jimiž by postoj Metternicha a Zaháňské podpořili, či naopak vyvrátili.
- Dopisy obou aktérů byly psány francouzsky, ač jejich mateřštinou byla němčina. Pokuste se vyhledat důvody této skutečnosti. Pokuste se vystihnout hlavní znaky vzájemné komunikace mezi oběma pisateli. Porovnejte s dnešními zvyklostmi.

- Jaké komplikace přinášel tehdejší systém posílání pošty skrze posly či známé, kteří měli cestu směrem k adresátovi? Jak se projevovala vzdálenost, časové vytížení? Jak vypadala podobná komunikace, během níž putoval dopis za adresátem i v řádu několika týdnů? Porovnejte s dnešním stavem.

Formální poznámky

Tučně jsou vysázeny dopisy Klemense Metternicha (v té době kancléře habsburské monarchie a strůjce Vídeňského míru. Jeho politická kariéra bude spojena s obdobím tzv. Metternichova absolutismu, kdy byly pronásledovány všechny revoluční a pokrokové myšlenky v zemi. Odstraněn byl z úřadu až revolucí 1848.

Běžným typem písma jsou vysázeny dopisy kněžny Vilemíny Zaháňské známé též z autobiografického románu Boženy Němcové *Babička* odehrávající se roky po událostech napoleonských válek.

Podtržené části dopisů jsou vysázeny *kurzivou*.

Dopisy byly nalezeny na sídelním zámku Klemense Metternicha Kynžvartě r. 1949, poprvé vyšly tiskem v roce 1966.

Poznámky a vysvětlivky k dopisům

1. odstavec

- *Schenkenstraße*: vídeňská ulice, nyní Bankgasse, kde stál Palmový palác obývaný kněžnou Bagrationovou a vévodkyní Zaháňskou.

2. odstavec

- Až po „*ne snad*“ psáno německy.
- V pasáži o slzách naráží Vilemína na svou nemanželskou dceru Gustavu, jež vyrůstala mimo její dosah u příbuzných svého otce Gustava Moritze Armfeltta na území Ruské říše. Vilemína doufala, že s pomocí Metternichova vlivu získá Gustavu do vlastní výchovy. Píše proto mnohokrát Metternichovi o Gustavě jako o Metternichově nevlastní, či dokonce jako o jejich společné dceři a snaží se jím manipulovat.

3. odstavec

- „č. 3 z 8. až 10. ledna, což mělo být č.4.“: hojná korespondence putující Evropou mezi knížetem Metternichem a kněžnou Zaháňskou, kteří sami často měnili místo svého pobytu, docházela adresátům mnohdy na přeskáčku. Sami pak reagovali na psaní předminulá, zatímco ta poslední již byla někde na cestě s reakcemi na dopisy

předpředminulé (srovnej např. data v naší ukázce). Aby vůbec dokázali vést smysluplný dialog, navrhl kníže Metternich kněžně Zaháňské své dopisy pro zpřehlednění číslovat.

- „*sám se rozpláču*“: celková emoční afektovanost především Metternichovy korespondence z dnešního úhlu pohledu nevyznívá pro Metternicha jakožto nejvyššího muže habsburské monarchie a strůjce budoucího uspořádání Evropy příliš příznivě. Ač to lze částečně vysvětlit Metternichovými (povětšinou platonickými) city ke kněžně Zaháňské, je třeba brát zároveň v potaz dobu, která podobné jednání u dvořících se mužů z vyšších vrstev do určité míry předpokládala.
- „*nerozlučné pouto*“: kněžna Zaháňská pustila žadonícího Metternicha nakonec ke konci roku 1814 k vodě. Zprvė dosáhla všeho, čeho skrze Metternicha dosáhnout mohla, zadruhé byl pro ni vztah s Metternichem bez budoucnosti – bylo nemyslitelné, že by se Metternich zvláště ve svém postavení kvůli Zaháňské rozvedl. Kněžna Zaháňská se v dopisech vždy jeví jako ta praktičtější. Za třetí pak potkala mladého anglického důstojníka a diplomata lorda Frederika Lamba, k němuž nejspíše zahořela skutečnými city.

4. odstavec

- Všimněme si popisu rozvržení místností ratibořického zámku. Ratibořice byly hlavní sídelní zámek kněžny Zaháňské.
- „A.“: míněn mladý důstojník Alfred Windischgrätz. V roce 1848 vojensky potlačí demokratizační vlnu v habsburské monarchii. Označení společného známého v dopisech pouze prvním písmenem či iniciálou patřilo k dobové zvyklosti.
- Diskutujte, čím Metternicha jeho sen vyvedl z míry. Bylo to skutečně kouření kněžny Zaháňské?

5. odstavec

- V tomto dopise kněžna Zaháňská Metternichem opět (z důvodu získání dcery Gustavy) manipuluje – odhadněte, kde nejspíše využívá Metternichovy ješitnosti. Kterými slovy podsouvá Metternichovi vlastní postoje?

6. odstavec

- Všimněte si, že kněžna Zaháňská zcela samozřejmě protestovala proti představě, že kouří. Nikoliv, proti tomu, že v Metternichově snu dávala *důkaz lásky* jinému!

Mág – K. H. Mácha

Časová dotace: 1 vyučovací hodina.

Vzdělávací cíl: porovnání vydání textu z roku 1836 a dnes. Vyhledávání informací o Máchovi. Působení básně a ovlivnění pocitů.

Žáci čtou jednotlivé části básně a průběžně plní **podúkoly**:

- po 2. zpěvu je úkol: vyjádři třemi slovy své první pocity.
- po 3. zpěvu je úkol: ve scéně se autor vyjádřil z lásky k... kterou přirovnává k...(Použij nanejvýš tři slova)
- porovnej s ukázkami výše – čím se od sebe liší?
- co je míněno závěrečným zvoláním? Čím se tato pasáž obsahově liší od písně skupiny Orlík z roku 1990?

Učitel žáky navádí a snaží se o působení básně. Zde je nutné porovnání s dnešním textem. Následuje diskuze o Máji, o jeho významu v historických souvislostech a o jeho kráse. Při této diskuzi najdou velmi dobré uplatnění žáci se SVP či SPU, kteří si živě povídají s ostatními o lásce, romantice a vlasti. Celá diskuze má přesah do etiky a občanské výchovy. Žáci zjišťují, že se dá hovořit o jinak pateticky a vzdáleně vypadajících tématech. Následně pomocí internetu a textu plní žáci otázky pod textem v čítance.

1848 - Palackého dopis do Frankfurtu

Časová dotace: 1 vyučovací hodina nebo dvojhodinovka semináře.

Vzdělávací cíl: pochopení a poznání názorů a politického uvažování Františka Palackého. Seznámení se s obhajobou Rakouska a důvody pro tuto obhajobu.

Žáci se SVP či SPU potřebují průběžnou pomoc především s vedlejšími úlohami.

Doporučená literatura

Kořalka, Jiří. František Palacký: (1798-1876): životopis. Vyd. 1. Praha: Argo, 1998. 661 s., [8] s. obr. příl. Ecce homo; sv. 1. ISBN 80-7203-125-2

Jako základní práci je vhodné na úvod vypracovat otázky pod textem čítanky a poté na základě postojů zhodnotit osobu F. Palackého. Až následně pokračovat vedlejšími úlohami.

Poznámky k textu a vedlejším úlohám

- Půlnoční strana* znamená sever. V polštině si tento význam slovo *pólnoc* udrželo dosud.
- Diskutujte, z čeho vycházely Palackého vyhraněné postoje vůči Rusku.
- Kdo byli [Walaši](#) a [Škipetaři](#)?

- Diskutujte podstatu obhajoby Rakouské monarchie Palackým. Palacký doslova říká: „Zajisté, kdyby mocnářství rakouského již dávno nebývalo, bylo by zapotřebí, pro dobré Evropy, ano pro dobré lidské samé nyní bez prodlení je způsobiti.“ Dala mu historie za pravdu? Postavte proti sobě častý argument slabosti vůči nacistickému Německu i následně SSSR a argument 1. světové války, jež byla (mimo jiné) vyvolána právě rozpínavostí Rakouska (srovnejte s Palackého výroky o ruském imperialismu).
- Diskutujte *přirozená práva* v kontextu *práva národního*. Existuje „přirozené právo“, nebo jen právo silnějšího (též ve smyslu být natolik silný, že svá práva uhájím a ostatní je akceptují)?
- Jak se vyvíjí postoj k „národu“ a „národnímu státu“ ve veřejné diskusi současného západního světa? Jak tyto pojmy vnímá obyvatelstvo střední Evropy? Z čeho vyplývají rozdíly?
- Na příkladu Lužických Srbů diskutujte schopnost výrazně menšího národa přežít v prostředí masivní převahy národa druhého. Diskutujte rozdíl mezi potenciálním postavením nadřazenosti, podřízenosti či rovnoprávnosti v případě Čechů uvnitř velkého Německa, Němců a ostatních národů v rámci rakouské monarchie a Němců uvnitř českých zemí. Pokuste se dohledat příslušná statistická data.
- Co mínil Palacký výrokem „...žádný národ na zemi nemá práva, žádati, aby k jeho prospěchu saused jeho sobě sám obětował, žádný není powinen, pro dobré sauseda swého sebe sám zapříti neb obětowati“?
- Co Palacký vyčítal Metternichovi? V diskusi využijte Metternichův výrok z dopisu adresovaného kněžně Vilemíně Zaháňské z 13. 1. 1814: „Nic si nezaslouží větší opovržení, než republika. (...) Ti nejsilnější se chtějí prosadit na úkor sobě rovných – a odtud to sobectví, nízká zášť a ubohé intriky!

Po práci s vedlejšími úlohami se žáci pokusí opět zhodnotit osobu F. Palackého. Dále porovnají obě hodnocení a diskutují, které z hodnocení je blíže pravdě a realitě.

Obyvatelům staroslavného království českého

Časová dotace: 1 vyučovací hodina nebo dvojhodinovka semináře.

Vzdělávací cíl: dokreslení znalostí regionální historie a pochopení pruského přístupu. Vzhledem k regionálnímu aspektu (Bitva u Trutnova 1866) je celá práce vhodná pro žáky se SVP či SPU.

Prvním a zásadním krokem k práci s tímto textem je seznámení se s podstatou Prusko-rakouské války 1866 a následné objevování dokladů války v mikroregionu Bernartice

a Trutnova. Zde se nabízí vedle základních informací o válce provést terénní průzkum míst bojů.

V ideálním případě zorganizuje učitel badatelskou práci, kdy nashromáždí regionální materiály a žáci hledají, v jaké souvislosti s příchodem Prusů jsou zmiňované Bernartice. Zde je vhodná otázka – Jak se v Bernarticích Prusové chovali?

Následně putují žáci po stopách bitvy u Trutnova po naučné stezce a plní dílčí úkoly u jednotlivých panelů. Dále je možné navštívit trutnovské muzeum a prohlédnout si artefakty s bitvou související.

Jedná se o činnost na celý projektový den. Skvělá je zde práce žáků se SVP či SPU. Ty to baví a projevují výrazný zájem.

Druhým krokem je splnění úkolů pod textem v čítance a práce s textem. Zde se nabízí porovnání pro zvědavější žáky, a sice textu z dějin 20. století (viz úkol 1) a srovnání obou okupací – toto připomenout v dalším ročníku.

Listina z 19. století

Časová dotace: 1 vyučovací hodina.

Vzdělávací cíl: vyzkoušení si práce badatele, luštění originálního textu psaného psacím krasopisem a práce s ním.

Velmi oblíbená, ale složitá práce pro žáky se SVP či SPU.

Část první

Pozorně pročítejte listinu a zjistěte následující informace:

- Kde sídlil okresní soud, který potvrdil tuto listinu?
- Z jakého roku listina pochází?
- Co je součástí pozůstalosti?
- Jak velké bylo věno vdovy Františky?
- Kdo zdědil domek č. 71 v Rovečíně a co musel /la vše splnit?

Část druhá

Doplňující úkol: Hra na grafologa a badatele.

Žák přepíše listinu tak, jak ji vyluštil. S pomocí dostupné literatury – internet, knižní zdroje poskytnuté učitelem žák zjistí následující informace:

- Jaká byla hodnota tehdejší měny a co se dalo vše koupit za peníze uvedené v listině?
- Dále jaké byly soudní okresy v zemích českých?

- Kdo je pod smlouvou podepsán a zda se dají sehnat informace o tomto advokátovi nebo o lidech na listině uvedených?

Učitel může vymyslet mnoho dalších badatelských úkolů navazujících na ty výše uvedené. Tato činnost je motivující a oblíbená. Následovat může objevování podobných listin na internetu nebo v soukromých domácích archivech. Učitel vybídne žáky k bádání v rodinných historiích. Zde nachází výrazné uplatnění žáci se SVP či SPU.

Zpráva německého velvyslanectví ve Vídni

Časová dotace: 1 vyučovací hodina.

Vzdělávací cíl: pochopení souvislostí ohledně vzniku ČSR a pochopení vztahů s našimi sousedy. Porovnávání názorů a vyjádření k československé samostatnosti.

Žákům se SVP či SPU je nutné poskytnout průběžnou pomoc. Tito žáci mají problém jednak s informacemi ze starších období, a jednak s dedukcí a odhadem příčin a důsledků.

Úvodní pasáž

Seznámení žáků s vývojem vztahů mezi Čechy a Němci a související diskuze o těchto vztazích s dosahem až do současnosti.

Následuje vypracování úkolů pod textem v čítance. Každý úkol má doplňující úlohy.

Otázky a úkoly

1. Které území budoucího Československa označuje německé velvyslanectví ve Vídni za Německé Čechy?

Zde je vhodné vytvoření vlastní mapy těchto „Německých Čech“ s pomocí atlasů. Žáci posoudí a případně zapíší, zda do tohoto území patřila tato města či obce. Bernartice, Trutnov, Žacléř, Vrchlabí, Dvůr Králové nad Labem, Hostinné, Vrchlabí, Jaroměř.

2. Kdo má podle zprávy největší zájem na zabránění vzniku Československa v historických hranicích Čech?
3. Jaké důsledky na straně Čechů předpokládá zpráva v případě připojení tzv. Německých Čech k Německu? Porovnej se závěry Františka Palackého v jeho dopisu do Frankfurtu a s pozdějšími vyjádřeními nacistů. Rozved', co se s Čechy stane (předpoklad) dle:
 - a. ZPRÁVY
 - b. PALACKÉHO
 - c. NACISTŮ

Žáci dle doporučení učitele hledají vyjádření nacistů v tisku, literatuře a na internetu. Zároveň se vrací k již známému textu Palackého.

4. Jak nahlížela zpráva na vztahy Čechů a Poláků? Jak se tyto vztahy vyvíjely v budoucnu?
Žáci dle navigace učitele zjišťují, jaké vztahy jsme měli s Poláky a to na základě učitelem uvedených problematických bodů v našich vztazích v budoucnu. Zde je ideální, pokud učitel sám připraví výňatek (vlastní text) postihující tyto sporné okolnosti.
5. V jaké otázce se zpráva mýlila nejzásadněji?

Doplňující práce

- Žáci zjišťují, jaké vztahy mělo „československé“ etnikum s Maďary a Rusy, a to na základě pohledu zpět do historie. O tom je dobré debatovat.
- Žáci odhadnou na základě logických souvislostí, jak se asi mohly vztahy vyvíjet do budoucna a následně porovnají s realitou.